

**CENTAR ZA EKONOMSKA I FINANSIJSKA ISTRAŽIVANJA
BEOGRAD**

ODITOR

Časopis za menadžment, pravo i finansije

Beograd, 12/2015.

Izdavač – Publisher

CENTAR ZA EKONOMSKA I FINANSIJSKA ISTRAŽIVANJA

Bulevar Mihaila Pupina broj 10g/Vp 50, 11070 Beograd

Tel. +381612475044

www.cefi.edu.rs

www.vsem.edu.rs/casopis/

email:

cefi@cefi.edu.rs

cefibeograd@gmail.com

drslavkovuksa@gmail.com

suizdavači:

Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

Visoka škola Epoha, Beograd, Republika Srbija

Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Kragujevac, Republika Srbija

Visoka škola modernog biznisa, Beograd, Republika Srbija

ISSN 2217- 401X

PREDSEDNIK SAVETA – EDITORIAL BOARD PRESIDENT

Prof. dr Dragomir Đorđević

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK – EDITOR IN CHIEF

Prof. dr Slavko Vukša

Izdavački savet – Editorial Board

dr Dragomir Đorđević
dr Čedomir Ljubojević
dr Ivan Milojević
dr Drago Cvijanović

dr Svetlana Ignjatijević
dr Slavko Vukša
dr Jonel Subić
dr Radovan Klincov

Redakcija – Editors

dr Dragomir Đorđević
dr Slavko Vukša
dr Čedomir Ljubojević
dr Snežana Krstić
dr Svetlana Ignjatijević
dr Radovan Klincov
dr Ivan Milojević
dr Branislav Jakić

dr Radič Vučićević
dr Predrag Jovičević
dr Branko Mihailović
dr Ilija Galjak
dr Bogdan Ilić
dr Marjan Mirčevski
dr Drago Cvijanović
dr Jonel Subić

Lektor – Proofreader

Milan Mihajlović

Tehnički urednik - Technical editor

Ilija Kolarski

Časopis izlazi tri puta godišnje – The magazine is published three times a year
(april, avgust, decembar)

SADRŽAJ ČASOPISA BROJ 12/2015

doc. dr Snežana Krstić Zorica Anđelić Milan Mihajlović M.A. EKONOMSKE POLITIKE U RAZVOJU EKONOMSKE NAUKE	4
Prof. dr Slavko Vukša Prof. dr Dragan Anđelić Ilija Kolarski M.A. ULOGA EKONOMSKE POLITIKE U EKONOMSKIM KRIZAMA	13
Prof. dr Ivan Milojević Dr Milorad Zekić ORGANIZACIONA STRUKTURA PREDUZEĆA KAO PRETPOSTAVKA KONSOLIDACIJE BILANSA	22
Prof. dr Radovan Klincov Dr Duško Jovanović PRIBAVLJANJE I OTUĐENJE OSNOVNIH SREDSTAVA U PRIVREDI.....	29

EKONOMSKE POLITIKE U RAZVOJU EKONOMSKE NAUKE

REZIME

Ekonomski politika predstavlja sistem međusobno povezanih ekonomskih procesa putem koji se nastoji uspešno upravljati tržištem. Sistem ekonomskih procesa mora biti fleksibilan kako bi se prilagođavao promenama na tržištu usled kriza i drugih poremećaja. Da bi ekonomska politika mogla da funkcioniše ekonomija mora biti tržišno orijentisana kako bi se moglo empirijski pristupiti odnosu među učesnicima na tom tržištu. Prošlost u razvoju ekonomske nauke predstavlja vrlo bitan segment u njenom razvoju, jer se na osnovu nje razume sadašnjost razvoja ekonomske nauke, a određuju smernice za daljni razvoj ekonomske nauke u budućnosti. Iz tog se može izvući i složenost ekonomske nauke, imajući u vidu da je tokom prošlosti u njenom razvoju dolazilo do mnogobrojnih promena ekonomskih politika u različitim vremenskim periodima kada je svetsko tržište pratio i određeni društveno-ekonomski razvoj.

Ta složenost se posebno ispoljava kod ekonomskih politika koje su zagovarale aktivnosti države u razvoju ekonomije s jedne strane i ekonomskih politika koje su zagovarale potpuno liberalno tržište bez bilo čijih delovanja s druge strane. Tadašnje ekonomske politike su pobijale i negirale ideje i zagovaranja drugih ekonomskih politika sve do pojave Hicks- Samuelsonove teze.⁴

Ključne reči: ekonomska politika, ekonomska nauka, neoliberalizam, kenzijanizam.

UVOD

Značaj ekonomiji kao nauci pridaje se krajem XVIII i početkom XIX veka u periodu rapidnog razvoja tada novog društvenog sistema, kapitalizma. Taj period poznat po naglom razvoju proizvodnje i procvatu tržišta, sa sobom je nosio i turbulentna dešavanja na tržištu koja su stvarala mogućnosti za pojavu kriza. Logično je bilo da su se tada aktivnosti od strane tadašnjih ekonomista znatno iskazivale kada su u pitanju ekonomske pojave na tržištu. Normalno je bilo da se mnogi ekonomisti nisu slagali i nisu imali jedinstvena stajališta kada je u pitanju objašnjenje za nastale ekonomske pojave i njihove uzroke, pa je ujedno to i dovelo do različitih ekonomskih politika u razvoju ekonomske nauke. U to vreme značaj razvoju ekonomije kao nauke se pridavao na način što se nastojalo doći do načina kako da država poveća svoje bogatstvo. Da bi razumeli ekonomiju kao nauku, a time razumeli i kretanja, te turbulencije koje se javljaju na tržištu, potrebno je da razumemo njen istorijski razvoj od prvih njenih početaka. Naime, od tih prvih početaka kroz sam razvoj ekonomije kao nauke prolazile su brojne ekonomske politike i njihove teorije koje su bitno uticale na razvoj ekonomije. Ekonomske politike u razvoju ekonomske nauke se definišu kao različita sagledavanja ekonomske realnosti i kao različito promatranje, objašnjenje i rešenje problema u onim vremenskim periodima u kojima se nastali problem tretira. U praksi retko nailazimo na slučajeve gde ekonomska politika ne utiče na ponašanje privrednika na tržištu. U kojoj meri i kako ekonomska politika utiče na ponašanje privrednika, uglavnom ovisi o strukturi ekonomske politike, periodu njenog delovanja, te spremnosti vlasti za njihovu primenu.⁵

Tako dakle, nakon određenog privrednog procvata na svetskim tržištima ravnoteža na tim tržištima se nije mogla napraviti pa je početkom 30-tih godina XX veka u svetu došlo do velike ekonomske krize koja je ostavila velike posledice po svetsku privredu. Te posledice su se iskazale kroz nagli rast nezaposlenosti, pad industrijske proizvodnje, pad cena poljoprivrednih proizvoda, itd. Pojava krize je ukazala da tada primenjivane ekonomske politike su imale svoje određene nedostatke, te je bilo potrebno izvršiti i određene prepravke.

Kako u svojim delima navodi J.K.Galbraith, ekonomiju je nemoguće razumeti bez svesti o njenoj prošlosti.⁶

¹ Docent, dr Snežana Krstić, Univerzitet odbrane, Vojna akademija, Pavla Jurišića Šturma 33, Beograd, Srbija, E-mail: snezanakrstic17@gmail.com

² Dipl. ekon. Zorica Anđelić, Hidroelektrana na Trebišnjici, Obala Luke Vukalovića br. 2, Trebinje, BiH.

³ Milan Mihajlović, M.A., Alfa Univerzitet Palmira Toljatija 3, Novi Beograd, Srbija, E-mail: milan.mih83@gmail.com

⁴ Hicks-Samuelsonova teza-teza koja integriše kejnzijansku makroekonomiju i klasičnu mikroekonomiju.

⁵ B.Golić, Principi ekonomije, Pravni fakultet, Sarajevo, 2002, str. 66.

⁶ Ibidem, str. 66.

Tada se javlja britanski ekonomista John Maynard Keynes sa svojom novom politikom koja će dobiti ime po njemu, kejnsovijanska politika tj. kejnsovijizam. Kejnsovijanska politika smatra da neoklasični mehanizmi nisu rešenje kada je u pitanju potpuna zaposlenost, gde zbog nepotpune zaposlenosti država mora da interveniše na način što će povećati svoju potrošnju i tako umanjiti pad nastao kao posledica smanjenja zaposlenosti. Naime, zaposleni radnici koji su radili su imali određena primanja koje su trošili i namirivali svoje potrebe. Kada su ostali bez posla ostali su i bez svojih primanja i tako nisu bili u mogućnosti da nastave sa potrošnjom i kupovinom određenih roba za svoje potrebe. Sa smanjenjem kupovne moći tih radnika automatski se i smanjila prodaja roba, a time su se smanjili i prihodi tih fabrika usled pada proizvodnje kao posledica pada potražnje. Taj pad proizvodnje u fabrikama je neminovno dovodio da još većeg pada zaposlenosti jer se radnici u tim fabrikama dobijali otkaze usled smanjenog obima posla. Upravo iz tog razloga Keynes je smatrao da je država ta koja u tim situacijama treba da deluje i da poveća svoju ličnu potrošnju kroz javne radove te na taj način gore navedeni ciklus kretanja a koji je imao trend smanjenja i pada preokrene i usmeri ga ka trendu povećanja i rasta.

Nakon nekoliko godina, tačnije 50-tih godina XX veka kao odgovor na kejnsovijansku politiku tj. kejnsovijizam rađa se jedna druga, nova ekonomske politike na čelu sa Miltonom Friedmanom koja novac stavlja na prvo mesto pa je zbog toga dobila naziv monetaristička politika, tj. monetarizam. Monetaristička politika smatra da državna intervencija nije rešenje za suzbijanje nastalih kriza te da ona dovodi do rasta svih cena.

U periodu 70-tih godina XX veka kada je na vlast došao Ronald Regan kao predsednik SAD-a, vodeće svetske sile, Margaret Thatcher kao premerke Velike Britanije takođe jedne među vodećim svetskim silama u svetu, te nekoliko prvih čelnih ljudi drugih svetskih velesila, stvorila se ideja o potpuno otvorenom tržištu, tržištu koje će se samoregulirati. Oni su smatrali da tržištu treba dati značajnu slobodu u funkcionisanju. Ta ekonomska politika kojoj se pridavala značajna tržišna sloboda se zove neoliberalizam i predstavljalo je ponovno rađanje liberalizma kojeg je u svoje vreme zagovarao Adam Smith.

Osnivač monetarizma i nobelovac M. Friedman je napisao kako postoji široka saglasnost oko ciljeva ekonomske politike: visoka zaposlenost, stabilne cene, brzi rast. Manja saglasnost postoji oko toga u kojoj meri su ovi ciljevi međusobno usklađeni, a najmanja saglasnost postoji oko pitanja uloge koju pojedini instrumenti mogu i treba da imaju u postizanju tih različitih ciljeva. Suprotstavljanje inflaciji u savremenom svetu postalo je ključni faktor diferenciranja različitih koncepcija ekonomskih politika - kejnsovijanca, monetarista, strukturalista⁷, iako je kejnsovijizam jednom prevaziđen monetarizmom, a drugi put prevaziđen teorijom Supply Side Economics, a treći put ili je prevaziđen monetarizmom ili je integrisan i njim.⁸

1. NEOLIBERALIZAM KAO EKONOMSKA POLITIKA

Krize 70-tih godina XX veka koje su nastale usled naglog rasta cena nafte su dovele do pojave stagflacije⁹, nakon čega je kejnsovijanska politika naišla na veliku osudu i nesposobnost u vođenju stabilne ekonomije. Neoliberalizam kao ekonomska politika javlja se 70-tih godina XX veka. U to vreme je buktio vijetnamski rat usled kojeg se tržište SAD-a suočavalo sa inflacijom te deficitom u plaćanju i trgovini.

Dok je tržište SAD-a usled vijetnamskog rata doživljavalo deficit, ostale zemlje se oporavljaju i tako postaju direktna konkurencija tržištu SAD-a. Osnovni generator kapitalizma kao društveno-ekonomskog sistema jeste profit koji je glavni sinonim multinacionalnih kompanija koje imaju primarni zadatak, a to je stvaranje brzog profita. U realizaciji tog zadatka multinacionalne kompanije razvijenih zemalja 70-tih godina XX veka nailaze na brojne prepreke kako na strani ponude tako i na strani potražnje koje predstavljaju osnovu u stvaranju ravnoteže na tržištu. Da bi se rešio nastali problem pristupilo se brojnim reformama kako bi se globalni proizvođači približili globalnim potrošačima. Karakter globalnog proizvođača su dobili na osnovu rapidnog razvoja u tehnologiji proizvodnje. Sa osudom kejnsovijanzma odmah su se oglasili brojni njihovi kritičari koji su otvorili pitanje za stvaranjem neke nove ekonomske politike koja će privrede mnogih zemalja nastojati izvući iz nastalih kriza.

Neoliberalizam koji se uglavnom oslanja na ideju Washingtonskog konsenzusa¹⁰ i ideje globalizacije predstavlja reinkarnaciju liberalizma kojeg su zagovarali klasičari poput A. Smitha i ostalih.

⁷ J.Huston Mc Culloch, Money and inflation, a monetarist approach, Academic press, N.York, 1982, str.63-65, vidi - D.Ž.Marković, B.B.Ilić, S.Komazec, Ž.L.Ristić, D.D.Radovanović, Globalna ekonomija i geofinansije, EtnoStil, Beograd, 2011, str. 254.

⁸ R.C.Fair, An analysis of the assignacy of four macroeconomic models, Journal of Political Economy, 1979, i M.H.Peston, Whatever happend to macroeconomies?, Manchester University press, Manchester, 1980.

⁹ Stagflacija-stanje privrede u kojem istovremeno vlada i stagnacija i inflacija, tj.nagli rast i cena inezaposlenosti.

¹⁰ Washingtonski konsenzus je ime za 10 neoliberalnih ekonomskih predloga, koji su predloženi 1989. godine i koje su SAD, Kanada, Latinska Amerika i evropske zemlje provodile zadnjih 20 godina. Reč je o 1. Budžetskoj disciplini, 2.Usmeravanju državne potrošnje od podrške ekonomskim granama prema širokoj bazi mera za ekonomski porast i podršku siromašnom stanovništvu, 3.Poreznoj reformi čiji cilj je snižavanje poreza, 4.Kreditnim stopama usmerenim

Tadašnji državnici vodećih svetskih velesila zagovaraju neoliberalizam kao novu ekonomsku politiku koju uspešno sprovode na globalnom nivou pomoću svetskih finansijskih institucija IMF, WB koji sprovode neoliberalnu politiku zasnovanu na Washingtonskom konsenzusu. Tu se u prvom redu misli na Ronalda Reagana predsednika SAD-a i Margaret Thatcher predsednicu vlade Velike Britanije.

Osnovna svrha Washingtonskog konsenzusa jeste adaptacija globalnoj ekonomiji i politici SAD-a. Ta adaptacija bi bila potpomognuta od strane svetskih finansijskih institucija. Pravac u kojem je usmeren Washingtonski konsenzus usmeren je uglavnom na tržišne reforme, a to se uglavnom odnosilo na reforme u makroekonomskom sektoru, oblasti fiskalne politike, usmerenost prema globalnoj ekonomiji u prvom redu prema liberalnoj trgovini i direktnim stranim ulaganjima. Te reforme na samom početku Washingtonskog konsenzusa su bile lokalnog karaktera i usmerene samo za oporavak zemalja latinske Amerike od tadašnjih kriza, međutim, vremenom će te reforme dobiti globalni karakter i biće upotrebljavane za oporavak svetske ekonomije. Pojavom finansijskih kriza krajem XX veka koje su se proširile i na zemlje istoka, Washingtonski konsenzus je iz razloga što je imao karakter tržišnog reformisanja naišao na osude i brojne kritike. Te kritike su uglavnom usmeravane na zapostavljanje razvoja institucija, jer su smatrali da je glavni pokazatelj razvoja neke zemlje upravo razvijenost njenih institucija, tj. što su institucije razvijenije to su razvijenije i njihove zemlje.

Ostale kritike su upućivane na nepoštenu raspodelu u kojima su zapostavljene siromašnije grupe kojima se ne može omogućiti pristup sredstvima kako bi se izvukli iz siromaštva. Krutost centralno-planskih privreda i sve veći troškovi socijalne države davali su povoda za liberalnu kritiku državne privrede i socijalne politike.

Novo tehnologije unele su u privredne strukture više fleksibilnosti i brži proces prilagođavanja i tehnološkog napretka, koji su bili pogodniji uslovi za tržišnu organizaciju od tradicionalnih industrijskih kompleksa.¹¹ Neoliberalizam kao ekonomska politika se temelji na potpunoj slobodi tržišta. Prema Friedrichu A. Hayeku koji se smatra glavnim idejnim tvorcem neoliberalizma, sloboda je "stanje u kojem jedan čovek nije podvrgnut samovoljnoj prinudi drugog ili drugih".¹²

Pojedini ekonomski teoretičari smatraju da neoliberalizam u principu predstavlja zadnju fazu ekonomske globalizacije i kapitalizma kao društvenog sistema. Oni naime smatraju da neoliberalizam za cilj ima ponovno uspostavljanje klasne nadmoći u kojoj će se bogati i dalje bogatiti na račun siromašnih dok će siromašni i dalje ostati siromašni. Uzimajući u obzir činjenicu da poznate svetske finansijske institucije kao što su Međunarodni monetarni fond i Svetska banka zagovaraju sniženje poreza za kompanije i bogatu elitu, a s druge strane istovremeno zagovaraju i smanjenje prava radnika, smanjenja njihovih plata, te socijalnih prava, onda možemo verovati u navedeni cilj. Kada se govori o siromašenju država koje su već siromašne, u prilog toj tezi ide i činjenica što se siromašne zemlje finansiraju preko MMF-a i zbog tog finansiranja su prisiljene da veći deo svog novca moraju usmeriti na vraćanje duga umesto da taj novac usmeravaju na svoj razvoj. Veoma loše iskustvo kada je u pitanju neoliberalna politika, doživela je Argentina koja je zbog preporuka od strane MMF-a doživela bankrot 2001. godine.

Ideje koje zagovara neoliberalizam kao ekonomska politika je još krajem drugog svetskog rata zagovarao F.A.Hayek u svom delu "Put u ropstvo" u kojem on nastoji da upozori na opasnosti koje vrebaju u socijalizmu i totalitarizmu, i gde on još tada razvija teoriju samoregulacije tržišta. Neoliberalizam kao ekonomska politika u principu nastoji da ukloni sve prepreke koje se nalaze na putu ka stvaranju otvorenog tržišta u kapitalističkom sistemu. Neoliberalisti zagovaraju minimalno uplitanje države na tržište. Bez obzira što je neoliberalizam kao ekonomska politika veliki zagovarač nemešanja države u tržište, ipak država ima određeni uticaj na tržište. Taj uticaj se ogleda na način što država putem svog pravnog sistema obezbeđuje zaštitu tržištu. Neoliberalizam kao ekonomska politika posebno dolazi do izražaja dolaskom na vlast Ronalda Reagana i Margaret Thatcher, pored njih još od poznatih svetskih državnika koji su zagovarali neoliberalizam su Gerhard Schroeder, Toni Blair, Pinochet.

Karakteristika neoliberalizma je da bogati postaju bogatiji dok siromašni postaju siromašniji. Još jedna od karakteristika neoliberalizma je težnja za ekspanzijom tržišta i njihovim intenziviranjem. Neoliberalizam svojom politikom nastoji da ujedini svetsku ekonomiju na osnovu slobodnog tržišta bez kontrole kapitala. Poznate svetske finansijske institucije koje funkcionišu po principu neoliberalizma su međunarodni monetarni fond, svetska trgovinska organizacija, svetska banka. Sporazumom iz Maastrichta 1991. godine neoliberalizam kao ekonomska politika je i službeno u okviru institucija EU prihvaćen u Evropskoj Uniji. Neoliberalizam kao što je već rečeno princip samoregulišućeg tržišta vidi kao najefikasniji način funkcionisanja tržišta. Međutim, u stvarnim prilikama na tržištu to samoregulisanje se moglo sprovesti samo do jedne određene granice, te se nikako nije moglo potpuno sprovesti. S druge strane

---

kako bi podržavale privredu, 5.Kompetitivnom deviznom kursu, 6.Trговаčkoj liberalizaciji to jest ukidanju ili velikom smanjivanju poreza i carina na uvoz, 7.Liberalizaciji stranih investicija, 8.Privatizaciji državnih kompanija i usluga, 9.Deregulaciji to jest ukidanju raznih zakona i drugih mera koje ograničavaju tržišnu utakmicu, 10.Zakonskoj zaštiti vlasničkih prava.

¹¹ J.Gray, Lažna zora, Masmedia, Zagreb,2002.

¹² Friedrich A. Hayek, Poredak slobode, Izdanje Global book, Novi Sad, 1999, str.19, vidi - G.Tomka, Neoliberalizam - doktrina savremenog sveta, Privredna izgradnja 3-4, 2004, str. 220.

politika neoliberalizma je bila nepravedna prema različitim stranama. Tu se treba opet podsetiti prethodno pisanih tekstova u kojima se govori o tome kako su bolje prolazile bogatije zemlje za koje su važila jedna pravila, a kako su lošije prolazile siromašnije zemlje za koje su vredila druga pravila. Neoliberalizam kao ekonomsku politiku karakteriše redukovanje radničkih prava u cilju većeg profita, smanjenje javne potrošnje i socijalne sigurnosti, privatizacija društvenog vlasništva u privatno vlasništvo, deregulacija poslovnih propisa i liberalizacija tržišta.

Poslednja četvrta karakteristika tj. deregulacija je u principu i jedan od uzročnika poremećaja na tržištu, jer s obzirom da je "deregulacija" ona samim tim nešto već dereguliše što je regulisano i na taj način stabilizovano od poremećaja na tržištu. Ta deregulacija omogućuje određene malverzifikacije na tržištu koje uglavnom se vrše u korist bogatih (država, kompanija, lica, itd), a na štetu siromašnih. To još jednom potvrđuje tezu da neoliberalizam igra nepravednu igru prema različitim stranama. Prema Bradfordu DaLongu, profesoru Berkley Univerziteta principi neoliberalizma je da se maksimalno ograničiti uplitanje države u ekonomiju, da postoji velika mogućnost za razvoj zemalja van jezgre svetske ekonomije, da je globalna i čvrsto povczana ekonomija koja se odlikuje brzim i uspješnim razvojem.¹³

Profesor Bradford DaLong je imao i svoja mišljenja u vezi navedenih principa. Kad je u pitanju maksimalno ograničavanje uplitanja države u ekonomiju, B. DeLong na osnovu iskustva zemalja koje su primenjivale kejnzijansku politiku koja im je proizvela inflaciju, zaključuje da su vlade tih zemalja krajem 70-tih godina XX veka iz socijaldemokratije se pretvorile u diktatorske vlade, nacionalizacija je minimizirala efikasnost, a maksimizirala korupciju. Kad je u pitanju postojanje mogućnosti za razvoj zemalja koje se nalaze van centra svetske ekonomije, zemlje u razvoju tj. zemlje koje se nalaze van centra svetske ekonomije primenjujući savremenu tehnologiju mogu da ubrzaju svoj razvoj tako što će skratiti tranzicioni put svog razvoja. Iste te zemlje u razvoju mogu se učiti na pozitivnim primerima koje su imale razvijene zemlje tokom svog razvoja kao i ispravljati negativne primere razvijenih zemalja. Investitori iz razvijenih zemalja u interesu svog profita imaju volju i mogućnosti za ulaganja u te zemlje u razvoju. Kad je u pitanju karakteristika globalne ekonomije, a to je brz i uspešan razvoj, B. DeLong smatra da visok nivo kretanja kapitala može delovati na razvoj zemalja u razvoju tj. zemalja koje se nalaze van centra svetske ekonomije, kao što je slučaj Indonezije.¹⁴

Liberalizacija tržišta takođe igra ulogu koja ide u korist razvijenim zemljama za razliku od nerazvijenih zemalja. Posledica privatizacije kao jedne od karakteristika neoliberalizma jeste da se bogate privatna lica i slabi državna ekonomija na način da se sa domaćeg tržišta ispumpava novac i prenosi u strana tržišta. Iz navedenih konstatacija može se zaključiti da je neoliberalizam kao ekonomska politika kada je u pitanju ekonomija potpuno nedelotvoran. Potvrdu činjenici da je neoliberalizam neravnopravan prema različitim stranama daje podatak da su tokom vladavine neoliberalizma plate radnika uglavnom stagnirale, dok su profiti kapitalista enormno rasli.

Upozorenje tome je dao Alan Greenspan direktor američkog FED-a koji je u januaru 2008. godine rekao: "...očekivao sam i još uvek očekujem da će doći do normalizacije u raspodeli profita i plata" jer je "udeo plata u dodanoj vrednosti na najnižem nivou u istoriji, dok se s druge strane produktivnost stalno poboljšava". Taj "jaz između slabog porasta plata i najvišeg profita kompanija u istoriji povećava strah i odbojnosti, u Sjedinjenim Državama kao i drugde, prema kapitalizmu i tržištu".¹⁵

Stagniranje plata tokom neoliberalizma opet dovodi do smanjenja kupovne moći čijim smanjenjem dolazi do smanjenja potražnje, čijim smanjenjem potražnje dolazi do smanjenja proizvodnje. Smanjenje proizvodnje dovodi do krize na tržištu. Na kraju može se zaključiti da neoliberalizam predstavlja doktrinu koja se bazira na moći svetskih sila upotrebjenoj na ostalim državama sveta.

2. KEJNZIJANIZAM KAO EKONOMSKA POLITIKA

Kejnzijanizam kao ekonomska politika predstavlja makroekonomsku politiku baziranu na idejama britanskog ekonomiste Johna Maynarda Keynsa. Kejnzijanci negiraju baziranje na privatni sektor nacionalne ekonomije i oni smatraju da takva politika može dovesti do neželjenih makroekonomskih efekata. S druge strane kejnzijanci smatraju da je javni sektor u stanju da promeni i onemogućiti stvaranje tih neželjenih makroekonomskih efekata i da pomoću monetarne i fiskalne politike aktivira proizvodnju. John Maynard Keynes je sve te svoje teorije prikazao u svom delu "Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca" 1936. godine koje će ostaviti dubok trag u proučavanju ekonomije kao nauke kako od strane njegovih kritičara tako i od strane njegovih pristalica.

Nemački ekonomist Werner Ehrlicher je kejnzijanizam kao ekonomsku politiku okarakterisao kroz četiri fundamentalne teze: Vrednost novca je determinisana makroekonomski (s obzirom da iz akumuliranih promena pojedinačnih cena koje nisu nastale monetarno, proizilaze promene opšteg nivoa

¹³ Brad DeLong, Principles of Neoliberalism, 1999, www.j-bradford-delong.net. vidi - G.Tomkg, Neoliberalizam - doktrina savremenog sveta, Privredna izgradnja 3-4, 2004, str. 218-219.

¹⁴ Ibidem, str.218-219.

¹⁵ A.Greenspan, ,Le monde diplomatique, 2008.

cena; Nominalna novčana masa je uglavnom određena endogeno, a ne egzogeno (gde je snabdevanje privrede novcem vrlo elastično); Tendencijska nestabilnost prati potražnju privrednog sektora (zato što mehanizmi multiplikacije i akceleracije prate egzogene impulse); Nivo proizvodnje i zaposlenosti je makroekonomski determinisan.¹⁶

Kejnsovski ekonomski politika ustvari podržava privatni sektor ali uz veliku dominaciju države i javnog sektora. Osnovni zadatak J.M.Keynsa je bio da u svom delu "Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca" utvrdi osnovne uzroke koji dovode do kratkoročnih promena u zaposlenosti, proizvodnji i dohotku. On je između ostalog udario prve temelje makroekonomiji kao vrste ekonomske discipline, dao veliku važnost izjednačavanju državnih bilansa, te povratio izgubljeno poverenje u kapitalistički sistem. Doprinos J.M.Keynsa razvoju ekonomije kao nauke ogleda se kroz: prelazak sa mikroanalize na makroanalizu; prelazak sa kratkog roka na dugi rok; prelazak sa monetarnih agregata na realne agregate; prelazak sa cenovnih varijacija na količinske varijacije; hipotezi o agregatnoj potrošnji i štednji kao stabilnim funkcijama dohotka; razdvojenosti štednje i investicija koje se mogu uravnotežiti samo promenama dohotka; tumačenju potražnje za novcem pomoću špekulativnog i transakcionog motiva; određenosti nivoa realnih nadnica obimom zaposlenosti.

Prema B. Snowdon, H. Vane, kejnsovski ekonomski politika smatra privredu nestabilnom i podložnom dejstvu negativnih faktora kao posledica promena granične efikasnosti investicija u odnosu na preduzetnikova očekivanja; ukoliko je privreda prepuštena samoj sebi neophodan je dug vremenski period za njenu rehabilitaciju; nivo ukupne potražnje određuje nivo ukupnog dohotka i ukupne zaposlenosti; država prvenstveno na tržište treba da deluje fiskalnom politikom u odnosu na monetarnu politiku iz razloga što je fiskalna politika efikasnija.¹⁷

Osnovni princip na kojem počiva kejnsova teorija jeste da niska kamatna stopa novac usmerava u investicije, a isto tako osigurava visoku profitnu stopu, dok je od presudne važnosti pozitivna razlika između profitne stope i kamatne stope. Kejnsovizam je na svetskoj ekonomskoj sceni dominirao od kraja velike ekonomske depresije 1932. godine pa sve do 70-tih godina XX veka kada je usled naftnih kriza na svetskom tržištu se pojavila stagflacija za koju je okrivljena kejnsovski ekonomski politika. Kejnsovski politika nastoji da fiskalnom politikom stimuliše zapošljavanje. Kejnsovci se uglavnom baziraju na fiskalnu politiku jer smatraju da fiskalnom politikom mogu da onemoguće špekulacije u vreme privrednog rasta. Međutim, oni isto tako smatraju da monetarna i fiskalna politika moraju biti u ekvilibrijumu kako bi efikasno delovali na tržište.

Kejnsovizam kao ekonomski teorija monetarnu politiku ne smatra neutralnom tako da njenom ekspanzijom i delujući na tržišnu kamatnu stopu se stvaraju multiplicirajući efekti koji se prenose na realni sektor. Razvoj kejnsovizma pratila je visoka deflacija koja se nije mogla sanirati već dogovrenim niskim cenama, zatim visoka nezaposlenost gde je smanjenje nadnica delovalo na smanjenje kupovne moći, nizak BDP i na kraju niska tržišna kamatna stopa.

Polazeći od čuvene izjave Johna Maynarda Keynsa da "U ekonomiji je dug rok ne postoji, na dug rok svi smo mrtvi", kejnsovski ekonomski politika se bazira na kratkoročnim merama ekonomske politike.¹⁸

U kejnsovskoj ekonomskoj politici efektivnom agregatnom potražnjom na koju deluje monetarna i fiskalna politika usled tendencijske nestabilnosti potražnje privatnog sektora, se makroekonomski određuje zaposlenost i proizvodnja.¹⁹

Kejns je u svojim radovima iznosio svoja mišljenja da se kapitalizam praćen visokom stopom nezaposlenosti i praćen krizama nemože zdravo razvijati. Da bi se rešio problem kriza i velike stope nezaposlenosti, Kejns je rešenje problema video u državi koja bi svojom potrošnjom i svojim rashodima potakla tada nedovoljnu potražnju. Budući da kejnsova teorija pridaje velik značaj državi, stav Keynsa prema državi jeste da država treba da odredi ukupan iznos izvora namenjenih rastu sredstava za proizvodnju kao i visinu nagrade njihovim vlasnicima. Kao faktor smanjenja potražnje, Kejns je video u psihološkom faktoru ljudi koji su usled prevelike štednje smanjivali rast potrošnje u odnosu na rast njihovog dohotka, te investicija koje u najvećoj meri ovise o kamatnim stopama.

Rešenje problema prevelike štednje Kejns je video u povećanoj potrošnji od strane bogatih ljudi, dok je rešenje problema investiranja video u smanjenju realnih dnevnica, a kamatnu stopu bi regulisao eskontnom stopom. Kapitalisti uglavnom špekulišu i štede na svojim visokim dohotcima, dok radnici veći deo svojih niskih dohodaka potroše. Kejnsovski ekonomski teorija daje minimalnu ulogu novcu u monetarnoj politici, ona odbacuje Sajov zakon tržišta i punu zaposlenost, dok pridaje značaj intervencionističkoj ekonomskoj politici. Sejov zakon tržišta se našao na udaru kritike od strane Keynsa i ostalih kejnsovijanaca zato što oni nevaže za razvijene kapitalističke privrede iz razloga što novac igra

¹⁶D.Ž.Marković, B.B.Ilić, S.Komazec, Ž.L.Ristić, D.D.Radovanović, Globalna ekonomija i geofinansije, EtnoStil, Beograd, 2011, str. 249.

¹⁷B. Snowdon, H. Vane, Modern macroeconomics, Edvarda Elgar, 2005.

¹⁸R.Grgić, menadžment javnih finansija, Panevropski univerzitet Apeiron, 2010, str. 10.

¹⁹D.Ž.Marković, B.B.Ilić, S.Komazec, Ž.L.Ristić, D.D.Radovanović, Globalna ekonomija i geofinansije, EtnoStil, Beograd, 2011, str. 252.

samostalnu ulogu, masa novca u opticaju ne određuje nivo cena na tržištu, a štednja ne mora da znači i nove investicije.

Međutim, globalna ekonomska kriza 2007. godine je otvorila pitanje ponovnog povratka kejsijanske ekonomske politike na scenu iz razloga što su se mnoge zemlje pa i one koje su bile veliki kritičari i protivnici kejsijanske ekonomske politike, a pristalice neoliberalne ekonomske politike, u cilju zaustavljanja novonastale krize pribegli merama koje zagovara kejsijanska ekonomska politika. Dolaskom na scenu Johna Maynarda Keynesa (1883. - 1946.) i objavom njegovog poznatog dela "Opšta teorija zaposlenosti, kamata i novca" kojeg je objavio daleke 1936. godine, kada je prvi put prekinuta dominacija zakona ponude na scenu stupa makroekonomska politika. Kejsijanska ekonomska politika se prvenstveno bavi proučavanjem potražnje na tržištu gde bi se putem fiskalne politike uticalo na povećanje zaposlenosti i privredni rast. Kejsijanci smatraju da kamata ukoliko je i suviše niska neće uticati na investicije, nego će biti predmetom špekulacija, kao i cena nadnica koja ukoliko nema tendenciju pada neće moći obezbediti rast stope zaposlenosti.

Oni nadalje smatraju da plate i cene nisu uslovljene ponudom i potražnjom, već da su plate utvrđene diskrecijskim troškovima dok su cena utvrđene mark-upom.²⁰

Kejsijanska ekonomska škola ohuhvata: kejsiovu teoriju i politiku, stare kejsijance i fiskalizam, tj. njihov model raspodele nacionalnog dohotka i potrošnje (income-expenditure model), post-kejsijansku ekonomiju, i novu kejsijansku ekonomiku.²¹

Postkejsijanci smatraju da ekonomske teorije moraju imati značajne elemente koji će upućivati na funkcionisanje ekonomije, da su pojedinci pod uticajem institucija koje imaju svoj vlastiti sistem funkcionisanja i koji nemaju razumevanja za ograničenja i nesavršenosti. Postkejsijanska ekonomska politika dinamiku privrednog rasta shvata kao neravnotežni proces, a ne proces kretanja iz jedne ravnoteže u drugu ravnotežu. Novac je prema njima izazvan unutrašnjim uticajem, a ne spoljnim i njega nesmatraju neutralnim ni u dugom roku niti u kratkom roku, dok raspodela dohotka je uslovljena stopom ekonomske ekspanzije. Krucijalni stavovi na kojim počiva postkejsijanska ekonomska politika je apsolutno negiranje sledećih stavova: da je novac apsolutno neutralan i zamenjiv za sve robe, da se apsolutno sve može zameniti tj. razmeniti za sve robe, da događaji koji će uslediti mogu uočiti analizom verovatnoće.

Kao odgovor na kritike koje je kejsijanska ekonomska politika pretrpela 80-tih godina XX veka, pojavljuje se "nova kejsijanska ekonomija". Te kritike su se odnosile uglavnom na nepostojanje mikroekonomskih temelja za kejsijanske makroekonomske teorije i politike. Nova kejsijanska ekonomija prihvata stavove kejsijanaca kada je u pitanju nezaposlenost ali istovremeno prihvata i kritičke stavove upućene kejsijanskoj ekonomskoj politici. Sa tim ujedinjenim stavovima nova kejsijanska ekonomija nastoji rešiti problem na osnovu analize uzorka i ličnih tržišnih propusta i na taj način opravdati državnu intervenciju. Uglavnom se baziraju na krutost cena i najamnina koje nastaju usled razumnog ponašanja privrednih subjekata koji analiziraju česte promene cena i najamnina. Naime, oni tu krutost cena dovode u blisku vezu sa nesavršenošću konkurencije. Oni smatraju da tržišta koja imaju savršenu konkurenciju ne mogu davati mesta krutim cenama, jer na tim tržištima preduzeća moraju biti spremna da svoje cene prilagođavaju uslovima nastalim na tržištu.

Postkejsijanska ekonomija predstavlja reinkarnaciju kejsiove ekonomske škole, sa i daljnjim nepobitnim stajalištem da se liberalna konkurencija bazira na neobjektivnim pretpostavkama. Glavno žarište njihovog istraživanja su država i privredni subjekti na tržištu u uslovima neizvesnosti. Predstavnici postkejsijanske ekonomije su ekonomisti poljskog porekla Mihal Kalecki (1883-1970) koji je do zaključaka do kojih je dolazio Kejs u svoje vreme, dolazio na sasvim drukčiji i jednostavniji način. Nikola Kaldor (1908-1986) ekonomist mađarskog porekla, suosnivač poznatog Cambridge modela rasta²², kao i Džoana Robinson (1903-1983) ekonomista engleskog porekla ujedno i suosnivačica sa Nikolom Kaldorom, Cambridge modela rasta koji pridaje značaj raspodeli dohotka.

3. MONETARIZAM KAO EKONOMSKA POLITIKA

Krajem 40-tih i početkom 50-tih godina XX veka, na ekonomsku scenu stupa nova ekonomska politika zvana monetarizam čiji je osnivač i ideolog bio Milton Friedman rođen 1912. godine, profesor Univerziteta u Chicagu. Osnovna ideologija monetarizma kao ekonomske politike je stavljanje akcenta na monetarnu politiku.

Pored Milтона Friedmana, posebno se ističe i Thomas Mayer koji je prvi obrazložio i definisao strukturu monetarizma koja se po njemu sastoji od sledećih postavki: kvantitativne teorije novca; monetarističkog modela procesa transmisije; gledišta da je privatni sektor u suštini stabilan; irelevantnosti

²⁰ Mark-up-razlika između ukupnog troška i prodajne cene neke robe ili usluge. Mark-up je ustvari marža.

²¹ F. Jašarević, Z. Jašarević, Politička ekonomija, Inerlinea, Sarajevo, 2010.

²² Cambridge modela rasta- klasična podela na kapitaliste koji zarađuju profit i kontrolišu stopu investicija, te na radnike koji zarađuju platu i kontrolišu stopu potrošnje.

pojedinačnih pojava za objašnjenje kratkoročnih promena nominalnog dohotka i uverenje da je tržište kapitalno fluidno; stavljanje težišta na opšti nivo cijena, ne na pojedinačne cene; korišćenje malih, a ne velikih ekonometrijskih modela; korišćenje iznosa primarnog novca, ili neke slične mere, kao pokazatelja monetarne politike; korišćenje novčane mase kao najpovoljnijeg cilja monetarne politike; usvajanje pravila o stopi rasta novčane mase; negiranje mogućnosti izbora između nezaposlenosti i inflacije i prihvatanje realne filipsove krive; pridavanje relativno većeg značaja inflaciji nego nezaposlenosti u poređenju sa ostalim ekonomistima; neslaganje sa vladinom intervencijom.²³

Monetarizam se može definisati kao pravac u razvoju ekonomske nauke koji se uglavnom bazira na oživljavanju uloge monetarne politike, te na friedmanovoj kvantitativnoj teoriji novca koja kaže da svako povećanje ponude tj. mase novca na tržištu uzrokuju povećanje potrošnje na tom istom tržištu koje na kraju deluje na rast cena u kratkom roku. Monetarizam koji se bazira na novcu kao osnovnim sredstvom pomoću kojeg se utvrđuje stopa inflacije se može definisati i kao skup stajališta kojima se utvrđuje nacionalni dohodak te monetarna ekonomija. Monetarizam se također može definisati kao ekonomska politika kojom se analizira makroekonomsko delovanje ponude novca i centralnih banaka na tržište, on istražuje uzroke nastanka krize u privredi kao posledice poremećaja u monetarnom sektoru. Monetarizam pored kejnzijanizma i neoliberalizma predstavlja jednu od tri najistaknutije ekonomske politike u razvoju ekonomske nauka XX veka.

Monetarizam kao ekonomska politika s jedne strane odnosi se na istraživanje uticaja novčanog faktora na ponašanje privredne konjunktore, i u tom pogledu Samuelson²⁴ je izjavio sledeće: "Uprkos shvatanju mnogih savremenih ekonomista (i nekim mojim ranijim pogledima) smatram da monetarna i kreditna politika sadrže ogromne potencijalne mogućnosti za stimulisanje stabilizacije kao i otklanjanje depresivnih uticaja u savremenoj ekonomiji".²⁵

S druge strane, monetarizam kao ekonomska politika odnosi se na delovanje novca na razvoj inflacije u internoj i eksternoj ekonomiji, kao i vraćanja građanske teorije na neoliberalne koncepte u razvoju privrede i ekonomske politike.²⁶

U svom razvoju monetarizam kao ekonomska politika beleži 5 etapa, i to: prva etapa, 50-te godine XX veka definisanjem teorije stabilne tražnje za novcem i teorije stalnog dohotka; druga etapa, 60-te godine XX veka stavljanjem akcenta na model optimalne količine novca i monetarnoj politici u monetarnoj istoriji; treća etapa, 1967. godine uvođenjem stope nezaposlenosti i prilagodljivih inflacionih očekivanja, čime je izvršen udar na kejnsovu teoriju philipsove krive; četvrta etapa, 1973.godine s prevlašću monetarizma u svim institucijama na zapadu; i poslednja peta faza, krajem 60-tih i tokom 70-tih godina XX veka se razvija negde paralelno sa četvrtom fazom, pojavom tzv. novog monetarizma.²⁷

Jedinstvena su gledišta mnogih ekonomista koji tvrde da je monetarizam nastao krajem 50-tih godina XX veka kao odgovor na dotada vladajuću ekonomsku politiku, kejnzijanizam. S obzirom da je monetarizam nastao kao odgovor kejnzijanizmu, pri proučavanju monetarizma od velikog je značaja poznavanje kejnzijanske ekonomske teorije. Naime, monetaristička ekonomska teorija u svom radu ima potpuno suprotna stajališta kejnzijanskoj ekonomskoj teoriji. Kejnzijanska teorija smatra da novac nije važan, dok monetaristička teorija novac stavlja na prvo mesto. Monetarizam za razliku od kejnzijanizma odbacuje philipsovu krivu u dugom roku, negira potrebu davanja prednosti likvidnosti, uvodi čvrstu funkciju tražnje za novcem, i preferira pravila u odnosu na diskreciju.

Monetarizam ima mišljenje da na razvoj privrede ključnu ulogu ima opskrbljenost tržišta novcem, gde u zavisnosti od količine novca na tržištu zavisi smena privrednih ciklusa na tržištu. Monetaristi smatraju da kada bi se na tržištu količina novca povećavala i smanjivala u odnosu na smanjenje i povećanje proizvodnje i potrošnje tj. u zavisnosti od promena na tržištu, da u tom slučaju ne bi dolazilo i nebi se stvarali uslovi za nastanak kriza. Monetaristi kao i klasični teoretičari smatraju da je količina novca glavni faktor kada je u pitanju agregatna potražnja za robama i uslugama. S tim u vezi monetarizam predstavlja povratak klasičnoj teoriji.

Monetaristi smatraju da je kejnzijanski model koristan prikaz kratkoročnih efekata akcija monetarne politike. To znači da kratkoročna predviđanja monetarista izgledaju kejnzijanski, dok dugoročna predviđanja izgledaju klasično.²⁸

²³T.Mayer, The structure of monetarism, kredit and capital, No.2, 1975, str. 190-218, i No.3, 1975, str. 293-316, T.Mayer i drugi, The structure of monetarism, W.W.Norton & CO, N.York, 1978, i D.Tucker, Mayer s tet of Keynesiansim: A Correction, Journal of Political Economy, 1965, str. 394-395, vidi – D.Ž.Marković, B.B Ilić, S.Komazec, Ž.L.Ristić, D.D.Radovanović, Globalna ekonomija i geofinansije, EtnoStil, Beograd, 2011, str. 199-200.

²⁴P.A.Samuelson, Reflections on central banking review, 1973, str.15, vidi - S.Komazec, Ž.Ristić, Makroekonomija, Etno Stil, Beograd, 2009, str. 181.

²⁵Ibidem.

²⁶H. Johnson, Money, trade and economic growty, Cambrige, 1962, vidi – S. Komazes, Ž. Ristić, Makroekonomija, Etno Stil, Beograd, 2009., str. 181.

²⁷B. Dimitrijević, Monetarizam – teorija i ekonomska politika, str. 2.

²⁸M.Babić, Makroekonomija, Mate, Zagreb, 2007, str. 632.

Moentarizam se uglavnom zalagao za vladu čija bi delovanja bila ograničena i uglavnom bi se odnosila na zaštitu zakona, unutrašnje i spoljne sigurnosti, zaštitu ugovora privatnog vlasništva te zaštitu konkurentskog tržišta. Monetaristi smatraju da delovanje vlade treba da bude decentralizovano tj. raspršeno, jer snažne vlade kako su tada u stanju da prave pozitivne efekte u stanju su da prave i negativne efekte. Prema monetarnoj ekonomskoj politici Smithova tzv. nevidljiva ruka je puno efikasnija od kejnsovanske državne intervencije jer država treba da deluje u cilju privatnog interesa i ličnih vrednosti. Oni nadalje smatraju da prevelika državna intervencija, prevelika fiskalna politika, te prevelika socijalna pomoć imaju negativan utjecaj na privatnu svojinu i na alokaciju ograničenih resursa. Monetaristi smatraju da je glavni uzrok krize 70-tih godina na kojoj je pala kejnsovanska ekonomska politika pre svega prekomerna uloga države koju je favorizirao kejnsovizam, zatim eskalacija novčane mase što je uzrok pojave inflacije, ekspanzija budžetskih programa, i deficit samog bužeta. Čikaška škola predstavlja glavnog pokretača kontrarevolucije prema kejnsovizmu kao ekonomskoj politici i institucionalizmu kada je u pitanju ekonomska metodologija.

Osnovna načela monetarizma kao ekonomske politike su: Monetarizam kao ekonomska politika predstavlja naslednika Sajove i Smithove doktrine ekonomskog liberalizma; monetarizam kao ekonomska politika se bazira na stabilnom i dugoročnom upravljanju ponudom novca; monetarizam kao ekonomska politika predstavlja savršeniju kvantitativnu teoriju novca definisana kao stabilnija funkcija potražnje novca; monetarizam kao ekonomska politika je politika liberalno-konzervativne desnice kod koje pojedinac nastoji da izvuče što veću korist; monetarizani kao ekonomska politika akcenat stavlja na konkretnom utvrđivanju dešavanja putem ekonomskih modela.

Monetarizam veruje u stabilnost privrede koja se nalazi u privatnom vlasništvu, pridaju značaj Sajovom zakonu²⁹ tržišta i veruju u totalnu konkurenciju kao i u promenljivost cena.

Fiskalnu politiku monetaristi smatraju neefikasnom iz razloga što ona opstruira investicije privatnog sektora dok s druge strane potiče inflaciju na tržištu za koju smatraju da je i krucijalni problem nestabilnosti tržišta. Osnovni zadatak monetarista jeste da svojim dejstvom povećaju konkurentnost tržišta rada, a istovremeno da smanje troškove i zaposlenih i nezaposlenih. Uloga monetarizma kao ekonomske teorije jeste da utvrdi uzročno posledične veze u monetarnoj oblasti, da utvrdi delovanje novca na stvaranje povoljne poslovne klime na tržištu kao i stvaranje negativnih posledica na tržištu kao što je inflacija.

Gledište monetarizma kao ekonomske politike su sledeća: da se monetarna pravila ili već određeni ciljevi vode na dugi rok; da je privatni sektor stabilan; da se privredni sistem nakon privrednih poremećaja automatski vraća u stanje pune zaposlenosti dok nezaposlenost se vraća na svoj prirodan nivo; na dugi rok kojeg zagovara monetarizam, promena stope monetarnog rasta koja prvenstveno deluje na promenu stope ekonomskog rasta, nestaje, dok samo ostaje stalna promena stope inflacije; kada se govori o stopi monetarnog rasta, svaka njena promena je u skladu sa stopom pune zaposlenosti, samo se menja nivo inflacije. Monetaristi smatraju da između stope rasta nominalnog dohotka, stope privrednog rasta i mase novca postoji kompatibilan odnos. Oni smatraju da sa svakim rastom mase novca će da raste i nominalni dohodak.

Monetaristi za razliku od kejnsovianaca koji zagovaraju kratkoročne mere ekonomske politike, zagovaraju dugoročne mere ekonomske politike iz razloga što kratkoročne ekonomske politike mogu dovesti do poremećaja u dugom roku. Monetarizam kao ekonomska politika predstavlja savremenu verziju neoklasične ekonomske škole. Kad je u pitanju politika deviznog kursa, monetaristi se zalažu za politiku fleksibilnog deviznog kursa iz razloga što kod plivajućeg deviznog kursa monetarna politika ima krucifalnu ulogu.

5. ZAKLJUČAK

Razvoj ekonomskih politika je doveo do podele na dve grupe ekonomskih politika potpuno suprotstavljenih mišljenja čija je glavna okosnica postojanje ili nepostojanje samoregulisajućeg sistema: Prva grupa u razvoju ekonomske politike se drži čisto tradicionalnog klasičnog sistema ekonomije. Taj razvoj je išao od klasične i neoklasične ekonomije XIX i XX veka preko monetarizma do nove klasične ekonomske politike; Dok je druga grupa u razvoju ekonomske politike započela kejnsovom ekonomskom politikom u vreme velike ekonomske depresije 30-tih godina XX veka do današnjih novih kejnsovianaca.

---

²⁹ Sayov zakon smatra da „ponuda stvara svoju vlastitu tražnju“. Taj zakon kojeg je 1803. god. predložio francuski ekonomist J.B. Say smatra, da je prekomerna proizvodnja nemoguća po svojoj prirodi. On se oslanja na gledište da ne postoji bitna razlika između monetarne ekonomije i ekonomije trampe, da radnici mogu kupiti što god fabrike mogu proizvesti. Pojedini ljudi prema klasičarima, na raznim tržištima pojavljuju se jednom kao prodavaci jedne vrste robe, a drugi put kao kupci druge vrste robe. Tako se robe razmenjuju za robu, a ljudi i njihov novac kojim plaćaju robe su posrednici koji olakšavaju razmenu. Vlasnici faktora proizvodnje dobijaju dohotke iz kojih se formira tražnja za robama. Ako je ponuda veća od tražnje, cene padaju i obrnuto, tj. ako je tražnja veća od ponude cene rastu, tako da pojava viška neprodane robe, u dužem razdoblju, nije moguća.

LITERATURA

1. B.Golić, Principi ekonomije, Pravni fakultet, Sarajevo,2002,
2. J.Huston Mc Culloch, Money and inflation, a monetarist approach, Academic press, N.York, 1982
3. R.C.Fair, An analisys of the assigacy of four macroeconometric models, Journal of Political Economy, 1979,
4. D.Ž.Marković, B.B.Ilić, S.Komazec, Ž.L.Ristić, D.D.Radovanović, Globalna ekonomija i geofinansije, EtnoStil, Beograd, 2011,
5. M.H.Peston, Whatever happend to macroeconomies?, Manchester University press, Manchester, 1980.
6. R.C.Fair, An analisys of the assigacy of four macroeconometric models, Journal of Political Economy, 1979
7. B. Snowdon, H. Vane, Modern macrocenomics, Edvarda Elgar, 2005
8. R.Grgić, menadžment javnih finansija, Panevropski univertyitet Apeiron, 2010

Snežana Krstić³⁰

Zorica Anđelić³¹

Milan Mihajlović³²

ABSTRACT

Economic policy is a system of interconnected economic processes through which seeks to manage the market. The system of economic processes must be flexible in order to accommodate the changes in the market due to the crisis and other disorders. That economic policy could not function economies must be market-oriented in order to access the empirical relationship between the participants in that market. Past the development of economic science is a very important element in its development, because it is based on the present course of development of economic science, and set out the guidelines for further development of economic science in the future. From this it can extract and complexity of economic sciences, bearing in mind that in the past in its development came to the numerous changes in economic policy in different periods of time when the world market followed by a certain socio-economic development.

This complexity is especially evident in economic policy that advocated involvement of the state in economic development on the one hand and economic policy that advocated a fully liberal market without anyone's action on the other. Then economic policies are challenged and denied the idea and promoting other economic policies until the advent Hicks Samuelson's thesis.

Keywords: economic policy, economics, neoliberalism, Keynesianism.

---

³⁰ Snežana Krstić, Ph.D., Assistant professor, University of defense, Military Academy, Pavla Jurišića Šturma no. 33, Belgrade, Serbia, E-mail: snezanakrstic17@gmail.com

³¹ Zorica Anđelić, Batchelor of Economics, Hydropower plant on Trebišnjica, Obala Luke Vukalovića no. 2, Trebinje, Bosnia and Herzegovina.

³² Milan Mihajlović, M.A., Alfa University, Palmira Toljatija no. 3, Novi Beograd, Serbia, E-mail: milan.mih83@gmail.com

Prof. dr Slavko Vukša³³
Prof. dr Dragan Anđelić³⁴
Ilija Kolarski M.A.³⁵

stručni rad
UDK: 338.124.4; 336.1/5

ULOGA EKONOMSKE POLITIKE U EKONOMSKIM KRIZAMA

REZIME

Ekonomski kretanja ukazuju na neuravnoteženost i nejednoličnost u odvijanju osnovnih ekonomskih procesa, odnosno na činjenicu da je kapitalizam obeležen procvatima i propastima, recesijama i ekspanzijama koje se ponavljaju. Počev od 1825. godine i prve ekonomske krize, prisutni su usponi i padovi u odvijanju svetske ekonomije. U visoko razvijenoj tržišnoj privredi neka zemlja može da u određenom periodu ostvaruje ekonomsku ekspanziju i prosperitet, praćen ubrzanom rastom bruto-domaćeg proizvoda, realnog-dohotka, investicija, zaposlenosti. Ovakav trend praćen je i određenim merama fiskalne i monetarne politike, čije greške u vođenju često uslovljavaju da iz blagostanja država zapadne evrope ulaze u krizu koju karakteriše rast nezaposlenosti, pad bruto-domaćeg proizvoda, pad profita i dr. Negativni saldo u većini makroekonomskih pokazatelja posle određenog perioda dostiže dno, nakon čega počinje oporavak privrede koji može da traje kraće ili duže vreme.

Ključne reči: ekonomska politika, ekonomska kriza, recesija, neoliberalizam.

UVOD

Snazan ekonomski rast u dvadesetom veku, većeg broja zemalja, uslovio je povećanje životnog standarda njihovih stanovnika i na taj način uticao na stvaranje svesti o državi blagostanja i životu bez problema. Taj rast je neminovno vodio ka globalizaciji, čime je svet sve više postao povezan, a nove tehnologije su uslovile stvaranje konkurentnijeg globalnog tržišta. Ova povezanost uslovljavala je i mogućnost da promene u ekonomskom sistemu jedne zemlje se reflektuju i na ostale ekonomije sveta, u zavisnosti od snage date ekonomije, a što može da ima i negativne posledice u vidu kriza hiperprodukcije.

Problemi makroekonomske nestabilnosti, a posebno poslovnih ciklusa pratili su razvoj ljudskog roda od početka devetnaestog veka pa do danas. Sve tržišne ekonomije pokazuju znake ekonomske ekspanzije i kontrakcije koje nazivamo poslovnim ciklusima.³⁶ Periodi blagostanja i ekonomskog rasta uslovljavali su pogrešan stav da se u određenom trenutku teorije poslovnih ciklusa zanemare (u periodu nakon Velike depresije 1929-1933 do sedamdesetih godina dvadesetog veka se čak smatralo da se ekonomska kriza više nikada neće javiti). Međutim, ostvariti makroekonomsku stabilnost cena, dohotka i zaposlenosti su ciljevi čijem se ostvarenju mora težiti svaka tržišna ekonomija, a poslovni ciklusi i njihove silazne putanje moraju se pratiti i prihvatiti kao nerazdvojivi deo savremene ekonomije.

1. NEOLIBERALIZAM I EKONOMSKE KRIZE

³³ Redovni profesor, dr Slavko Vukša, Univerzitet za poslovne studije, Jovana Dučića 23a, Banja Luka, BiH.

³⁴ Redovni profesor, dr Dragan Anđelić, Univerzitet za poslovne studije, Jovana Dučića 23a, Banja Luka, BiH.

³⁵ Ilija Kolarski M.A., Računovodstveni centar, Ministarstvo odbrane, Gardijska 7, Beograd, Srbija.

³⁶ Samjuelson P., Nordhaus V., Ekonomija, 18. izdanje, MATE Zagreb, 2009, str. 406

Neoliberalna ekonomska politika svoje instrumente delovanja na ekonomiju vidi u privatizaciji, deregulaciji, smanjivanju poreza. Neoliberalizam kao ekonomska politika tržište smatra glavnim regulatorom ekonomskih aktivnosti. Međutim, potpuna regulacija tržišta nije moguća iz razloga što postoje drugi faktori koji utiču na tu regulaciju, što znači da se i neoliberalizam primenuje samo u određenim granicama. Kako je konstatovano da je neoliberalizam nepravilan i diskriminatorski prema različitim klasama, on s tim u vezi pravi jedna pravila za bogate tako što im omogućuje određene subvencije koje predstavljaju konkretan primer intervencije, dok siromašnim zemljama iste takve subvencije strogo zabranjuje.

"Neki ekonomisti smatraju da se globalizacija pretvorila u fenomen da se bogati osećaju gospodarima u celom svetu, a da se siromašni osećaju slugama i u svojoj vlastitoj zemlji".³⁷

Može se zaključiti da za siromašne zemlje u tim situacijama vrede načela i ideologije kapitalizma, dok za bogate zemlje vrede načela i ideologije socijalizma. Konkretan primer imamo i u današnjem vremenu kod razvijenih i bogatih zemalja koje su upravo bili zagovornici neoliberalizma, gde se u kriznim situacijama daju određene subvencije i ostale vladine intervencije, dok u mirnim i stabilnim situacijama u kojima postoji ekonomski rast i razvoj o takvim vrstama vladinih intervencija nema ni govora. Neoliberalizam svoju ekonomsku politiku realizira putem međunarodnih finansijskih institucija kao što je svetska banka, međunarodni monetarni fond, itd.

Kao što je i sam John Williamson iz Instituta za međunarodnu ekonomiju iz Washingtona, i idejni tvorac Washingtonskog konsenzusa sam rekao da u njegovim preporukama koje je izneo u Washingtonskom konsenzusu nije bilo preporuka koje su se ticale monetarizma, slobode kretanja kapitala, minimalnih poreza, ekonomske ponude, kao i koncepta tzv. "minimalne države", a koji se smatraju osnovnim preduslovima za ekonomski rast i razvoj privrede.

U današnjem vremenu se izraz neoliberalizma veže za ideje Washingtonskog konsenzusa i globalizacije.³⁸

Budući da se neoliberalna ekonomska politika odnosno neoliberalizam bazira na preporukama Washingtonskog konsenzusa koji je krajem 90-tih godina XX veka predstavljao rešenje za oporavak zemalja Latinske Amerike od tadašnjih ekonomskih kriza, to znači da, te preporuke Washingtonskog konsenzusa predstavljaju instrumente neoliberalne ekonomske politike za izlazak iz globalnih ekonomskih kriza. To potvrđuje i činjenica da je pojavom globalnih ekonomskih kriza krajem XX veka, te preporuke iz Washingtonskog konsenzusa za određene reforme dobili globalni karakter i korišćeni su za oporavak svetskog tržišta od tih novonastalih kriza. Kod zemalja pogođenih krizama dolazi do odliva kapitala te upravo zbog toga preporuke koje nudi Washingtonski konsenzus imaju za cilj povrat tog izgubljenog kapitala usled ekonomskih kriza.

Implementacija tih preporuka se sprovodi uglavnom kroz makroekonomsku disciplinu sa posebnim akcentom na fiskalnu oblast, tržišnu privredu i liberalan stav prema svetskoj ekonomiji, a posebno prema direktnim stranim ulaganjima. Kao što je poznato, Washingtonski konsenzus se sastoji od ukupno 10 tih preporuka.³⁹

- Prva preporuka se odnosi prvenstveno na fiskalnu oblast, budući da zemlje pogođene ekonomskim krizama ostvaruju vrlo visok fiskalni deficit koji dovodi do inflacije. Ta inflacija uglavnom pogađa siromašnu populaciju zbog činjenice da bogata populacija svoje bogatstvo može ili preneti u inostranstvo ili ga pak konvertovati u neku drugu čvrstu valutu.
- Da bi se potpomogao u rastu i razvoju taj siromašni deo populacije koji i najviše nastrada u ekonomskim krizama, i na taj način privreda zemlje koja se nalazi u krizi što pre oporavila i usmerila u pozitivnom rastu i razvoju, druga preporuka koju predlaže Washingtonski konsenzus se odnosi na preusmeravanje javnih rashoda u obrazovanje, zdravstvo i infrastrukturu.
- Treća se preporuka odnosi na poresku reformu kojom bi se stvorio poreski sistem koji bi imao umerenu graničnu poresku stopu ali i širu poresku osnovicu. Naime, zemlje pogođene ekonomskim krizama realizuju vrlo mala ulaganja i investiranja, a ovom poreskom reformom bi se obezbedila povoljnost za ulaganja.
- Četvrta preporuka je da se stvori liberalna kamatna stopa, ali istovremeno osigura i mudra supervizija finansijskih institucija. Kao i kod prethodne preporuke ovom preporukom bi se stvorile povoljnije kamatne stope za uzimanje kredita koji bi se isto tako uložili u određene investicije.
- Peta preporuka se odnosi na stvaranje takve kursne politike koja će obezbediti konkurentnost izvoza. Ovde je u pitanju izvoz koji usled ekonomskih kriza ima veoma nisku stopu, a povećanjem izvoza bi se obezbedio unos finansijskih sredstava u zemlju.

³⁷ M. Babić, Makroekonomija, Mate, Zagreb, 2007, str. 640.

³⁸ Ibidem, str. 637.

³⁹ M. Kesner-Škreb, Washingtonski konsenzus, Finansijska teroija i praksa, 28(2), 2004, str. 251-251.

- Šesta preporuka je da se omoguće uslovi za liberalnu trgovinu. Naime, zemlje pogođene ekonomskim krizama beleže vrlo nisku stopu trgovine. Liberalizacijom trgovine ta bi se stopa povećala.
- Sedma preporuka je, obezbediti uslove za liberalizaciju direktni stranih ulaganja. Ovom preporukom bi se obezbedila finansijska sredstva za zemlje pogođene ekonomskim krizama, koja bi došla direktnim stranim ulaganjima, a koja bi se usmerila i koristila za oporavak privrede.
- Osmo preporuka je privatizacija državnih preduzeća, ali pod uslovom da se tome pristupi sa oprezom jer pored pozitivnih konsekvenci koje ostavlja privatizacija kao što je razvoj konkurentnog tržišta, bolja kvaliteta usluga, itd., lošim pristupom privatizaciji, ona ima i svoje negativne konsekvence kao što je korupcija, zbog koje se državna imovina prodaje po vrlo niskim cenama u odnosu na njihovu stvarnu cenu. Kao i kod sedme preporuke ovom preporukom bi se između ostalog obezbedila finansijska sredstva koja bi se usmerila za oporavak tržišta.
- Deveta preporuka se odnosi na deregulaciju, ali treba istaći da ta deregulacija se ne odnosi na izmenu nekih pravila nego uopšteno samo na stvaranje jednostavnijeg načina za ulazak na tržište ali isto tako i izlazak sa tog tržišta.
- I deseta poslednja preporuka se odnosi na vlasnička prava u cilju jasnog tržišnog poslovanja.
- Kako se može videti iz priloženog, krucijalne preporuke se odnose na uređenje monetarne i fiskalne politike, liberaliziran pristup investicijama i spoljnoj trgovini, privatizacija, deregulacija.

1.1. Uticaj instrumenata neoliberalizma na globalne ekonomske krize

Uticaj neoliberalizma na tržišta je ograničen i uslovljen drugim faktorima regulacije. Budući da neoliberalizam svojim delovanjem daje određene pogodnosti bogatim dok siromašnoj klasi stvara određene restrikcije i nepogodnosti, neoliberalizam se iz tog razloga smatra nepravednim i diskriminatornim.

Oprečna su gledišta kada je u pitanje efikasnost delovanje neoliberalne ekonomske politike. U slučaju ekonomske krize koja je zadesila Latinsku Ameriku 1990. godine, neoliberalna ekonomska politika sprovedena putem principa Washingtonskog konsenzusa je dovela do toga da je s jedne strane zabeležen privredni rast, inflacija je postala niža, budžeti su stabilizovani, spoljna zaduženost je smanjena; dok istovremeno s druge strane druge zemlje beleže povećanje stope nezaposlenosti, što je dovelo do povećanja stope siromaštva. Upravo liberalizacija tržišta koja je proistekla iz principa Washingtonskog konsenzusa je ta ista tržišta destabilizovana i oslabila, jer je omogućila kratkoročnom privatnom kapitalu ulazak na tržište ali isto tako još brži izlazak sa tog istog tržišta. Potvrdu činjenice da je neoliberalizam neefikasan ekonomski sistem dale su i finansijske krize koje su se nastavile širiti po svetu, a posebno po Azijskom kontinentu. Brojni ekonomisti su se pozabavili ispitivanjem efikasnosti tržišnih reformi kroz deregulaciju i liberalizaciju. U tom ispitivanju te efikasnosti mnogi ekonomisti su imali jedinstven stav o efikasnom delovanju samo prve tri preporuke iz Washingtonskog konsenzusa, a koje se odnose na fiskalnu oblast (fiskalna disciplina, preusmeravanje javnih rashoda, poreska reforma).

Oni smatraju i glavni akcenat stavljaju na razvoj institucija i ravnomeran raspored dohotka kao krucijalan faktor razvoja zemalja, a koji su upravo kroz Washingtonski konsenzus maksimalno zapostavljeni i kojima se pridavao minimalan značaj. Oni su smatrali da, što su institucije razvijenije da je država razvijenija, a kada je u pitanju ravnomeran raspored dohotka u korist siromašnog stanovništva, taj se problem može rešiti da se poveća ukupan iznos prihoda pa da svakoga sledi po veći udeo, ili s druge strane da se progresivno oporezuju bogati i iz tih prihoda da se finansira socijalno osiguranje siromašnih. Kada se analizira efikasnost neoliberalne ekonomske politike realizovane kroz međunarodne finansijske institucije, mnogi ekonomisti se slažu da i tu ima dosta propusta i nelogičnosti. Jedan od takvih primera je i sistem tzv. "isti model za sve", koji podrazumeva ista pravila za sve zemlje koje traže pomoć od tih međunarodnih finansijskih institucija. Naime, eksperti ovih institucija nepoznavajući situaciju i stanje određenih zemalja uglavnom su prisiljeni da pružaju ista pravila za svaku zemlju. Budući da države koje traže pomoć od tih međunarodnih finansijskih institucija se nalaze u bezizlaznim situacijama, one bezuslovno prihvataju tu uslovljenu finansijsku pomoć bez prethodno pripremljene svoje unutrašnje strategije razvoja.

Budući da neoliberalizam kao ekonomska politika zbog drugih faktora zbog kojih je uslovljen u svom delovanju, nemože potpuno da deluje na tržišta u pravcu zaustavljanja i smirivanja negativnog dejstva globalnih ekonomskih kriza, te usmeravanja tržišta u pravcu stvaranja pozitivne konjunktura i privrednog rasta, neoliberalizam kao ekonomska politika je stavljen na ispit prolaznosti ili pak nekog novog restrukturiranja u nekom novom obliku neke druge ekonomske politike.

2. DELOVANJE KENZIJANIZMA NA GLOBALNE EKONOMSKE KRIZE

Kejnsijanska ekonomska politika svoje instrumente delovanja na ekonomiju vidi u državi i njenom uticaju vođenjem politikc agregatne potražnje.⁴⁰

Kejnsijanizam kao ekonomska politika u borbi protiv globalnih ekonomskih kriza i prvenstveno se koristi fiskalnom politikom kojom prvenstveno utiče na agregatnu potražnju ali i na agregatnu ponudu. Bez obzira na suprotna gledišta koje imaju kejsijanci i monetarsiti kada je u pitanju suprostavljanje globalnim ekonomskim krizama, u borbi protiv globalne ekonomske krize nastale 2007. godine, i jedni i drugi su pristupili instrumentima fiskalne politike kako bi ublažili negativne posledice globalne ekonomske krize. Kao što su mnogi svetski ekonomski stručnjaci konstatovali, nevidljivoj ruci Adama Smitha potrebna je vidljiva ruka Johna Maynarda Keynsa kako bi se zaustavile krize na svetskim tržištima. Karakteristika globalnih ekonomskih kriza ogleda se kroz smanjenje izvoza i svih vidova potrošnje, od lične, budžetske, pa do investicijske potrošnje. Tako je i ova globalna ekonomska kriza u prvom redu delovala na potrošnju čime se odrazio negativan multiplikujući efekat na proizvodnju.

Kejnsijanizam kao ekonomska politika ima stajalište da za zaustavljanje negativnog dejstva krize je potrebna ravnoteža između fiskalne i monetarne politke. Oni monetarnu politiku nestavljaju u neutralan položaj kada je u pitanju suprostavljanje globalnim ekonomskim krizama. Kada je u pitanju izvlačenje privrede iz krize i njeno oživljavanje, kejsijanci u prvi plan stavljaju tzv. Kejnsov efekt oživljavanja. Kod država koje ostvaruju nacionalni dohodak manji od moguće ostvarljivog nacionalnog dohotka, država treba primeniti fiskalnu politiku kojom bi se inicirala i povećala agregatna potražnja, zaposlenost i proizvodnja. Naime, javnom potrošnjom se direktno, dok se oporezivanjem indirektno utiče na stabilizaciju nacionalnog dohotka države, a posebno one države koja je pod uticajem različitih turbulencija na svom tržištu. Svaka promena u primeni fiskalne politike koja podrazumeva javnu potrošnju i oporezivanje, utiče na promenu agregatne potražnje. Važno je naglasiti da u zdravim uslovima na tržištu, tržište najbolje alokira resurse i distribuira nacionalni dohodak. Međutim, u situaciji kada se tržište nalazi pod uticajem krize država svojim instrumentima mora nadoknaditi nastali propust.

S tim u vezi, javna potrošnja i oporezivanje igraju tu tzv. alokacijsku ulogu koja podrazumeva alokaciju sredstava unutar različitih dobara. Pored alokacijske uloge vrlo važan značaj se pridaje i distribucijskoj ulozi koju igra javna potrošnja i oporezivanje, a koja se ogleda u mogućnosti ravnomerne raspodele nacionalnog dohotka na različite korisnike, od krajnjeg pojedinca pa sve do regija unutar države. To znači da javna potrošnja i oporezivanje odnosno fiskalna politika predstavljaju sistem koji omogućuje ravnomernu raspodelu nacionalnog dohotka, jer u suprotnom slučaju, kod neravnomerne raspodele nacionalnog dohotka bogati postaju još bogatiji, dok siromašni postaju još siromašniji. Takav nesklad i nesrazmer u raspodeli nacionalnog dohotka jedan je od osnovnih uzroka nastanka globalnih ekonomskih kriza.

S tim u vezi, interesantan podatak zasnovan na uzorku 94 zemlje koje imaju konstantno vođenu bazu statističkih podataka od 1960. godine do 2002. godine kaže da početkom 60-tih godina prosečan bruto domaći proizvod po glavi stanovnika u 20 najrazvijenijih zemalja je iznosio oko 11.417,00 \$ dok je u 20 najnerazvijenijih zemalja iznosio svega 212,00 \$. Nakon 40-tak godina kada je i globalizacija doživela svoj najveći vrhunac, bruto domaći proizvod po glavi stanovnika u 20 najrazvijenijih zemalja je iznosio 32.339,00 \$, dok je u 20 najnerazvijenijih zemalja iznosio 267,00 \$.⁴¹

Kao što je konstatovano najefikasniji instrument kada je u pitanju alokacija resursa i distribucija nacionalnog dohotka je upravo fiskalna politika. Međutim, u situaciji kada se tržište neke zemlje nađe u nemilosti globalnih ekonomskih kriza stabilizaciona uloga koju tada poduzima fiskalna politika je neprikosnovena. Mnogi ekonomisti dele zajedničko gledište, a što je i ova globalna ekonomska kriza potvrdila da fiskalna politika ima krucijalnu ulogu u zaustavljanju krize te stvaranju uslova za sigurnu ponudu i potražnju. Pored diskrecijske fiskalne politike koja dakle igra krucijalnu ulogu u zaustavljanju nastalih kriza na tržištu, veoma veliki se značaj pridaje i tzv. automatskim stabilizatorima koji predstavlja oblik fiskalne politike kojim se sužava prostor za fluktuacije outputa bez prisustva mera poduzetih od strane države. Mnogi eminentni stručnjaci se slažu da je za sprečavanje širenja globalnih ekonomskih kriza neophodna primena instrumenata fiskalne politike. Tako je kod ove poslednje globalne ekonomske krize mera koju je preduzela vlada SAD-a bila ubrizgavanje finansijske injekcije na tržište SAD-a u iznosu od oko 700 milijardi \$. Jedan od takvih eminentnih svetskih stručnjaka je i Američki ekonomist Nouriel Roubini koji je kazao da su ta sredstva koja čine samo 5% BDP SAD-a su nedovoljna za saniranje svih troškova nastalih pojavom krize.

Osim toga, Nouriel Roubini je i ukazao na propust u poduzetim merama od strane vlade SAD-a, kao što je nepostojanje plana fiskalnih stimulansa u formi tradicionalne kejsijanske potrošnje kojima bi

⁴⁰ Agregatna potražnja predstavlja zbir svih individualnih tražnji na jednom tržištu. Agregatna tražnja utiče na cenu proizvoda i usluga na način da rast agregatne tražnje dovodi do rasta cena, dok pad agregatne tražnje dovodi do pada cena.

⁴¹ ...zasnovano na uzorku 94 zemlje i teritorije od 1960. godine do 2002.godine a može se dobiti od World Bank, World Development Indicators, 2003 (online version), vidi - Lj. Jurčić: Finansijska kriza i fiskalna politika, Ekonomski pregled 5-6, 2010, str 321.

se inicirala agregatna polražnja, kao i nepostojanje adekvatne institucije kojom bi se nastali dug restrukturirao. On je dao primer institucije Home Owners' Loan Corporation (HOLC) koja je osnovana u vreme Velike depresije 1929. godine kako bi se tadašnji dug restrukturirao.⁴²

Budući da proizvodnja i zaposlenost brže opadaju nego što se menjaju cene na tržištu, usled čega dolazi do naglih promena na tržištu, a koje se ne može relativno brzo prilagoditi tim nastalim promenama, samim tim se nameće kao neophodna intervencija države. Uloga države a tom slučaju se ogleda u ublažavanju ili pak usporavanju pada potražnje koja utječe na proizvodnju.

U pogledu intervencije države Kejns preporučuje monetarnu politiku (kamata, novac, formiranje kapitala, kredit), poresku politiku, politiku državnih rashoda (posebno transfernih, eproizvodnog karaktera), kompletnu budžetsku anticikličnu politiku razrađenu na principima budžetskog deficita i javnog duga.⁴³

2.1. Uticaj instrumenata kejnsonianizma na globalne ekonomske krize

Instrument kejnsonianizma kojim se on suprostavlja globalnoj ekonomskoj krizi je u prvom redu fiskalna politika. Delotvornost uticaja fiskalne politike je već potvrđena i ona se ogleda kroz efikasno delovanje prvenstveno na agregatnu potražnju i ponudu.

Na agregatnu potražnju kao bitan faktor na tržištu ukoliko se ono nalazi pod uticajem eksternih dejstava, fiskalna politika može uticati na način da direktno deluje na budžetsku potrošnju, a indirektno na sistem oporezivanja. Tim delovanjem fiskalna politika direktno utiče na stabilizaciju destabiliziranog nacionalnog dohotka. Adekvatna alokacija resursa i ravnomerna raspodela nacionalnog dohotka na jednom tržištu predstavljaju bitan faktor u prevenciji i suzbijanju ekspanzije globalne ekonomske krize. Upravo u tom segmentu se ogleda još jedna vrednost i važnost upotrebe fiskalne politike kao instrumenta kejnsoniane ekonomske politike. Fiskalni multiplikator je jedan od instrumenata fiskalne politike koji također ima veliki značaj u zaustavljanju globalne ekonomske krize. Kao što je poznato, uticaj globalne ekonomske krize se prvenstveno oseti na smanjenju svih vidova potrošnje, od lične potrošnje, budžetske potrošnje pa sve do investicijske potrošnje. Opšte poznato je da, pad potrošnje deluje negativno na proizvodnju. Fiskalni multiplikator predstavlja odnos u promeni bruto domaćeg proizvoda (ΔY) kao rezultat promene fiskalnog deficita (ΔT) ili promene javne potrošnje (ΔG), a imajući u vidu domaći dohodak koji bi se ostvario da su navedene promene ostale nepromenjene.

Prema M. Babiću, veća granična sklonost oporezivanju i uvozu, smanjuje vrednost multiplikatora. S tim u vezi vrednost multiplikatora će biti veća onda ukoliko se minimalan deo sredstava iz fiskalnog stimulansa usmeri na štednju ili uvoz. U suprotnom slučaju, povećana granična sklonost potrošnji, povećava samu vrednost multiplikatora. S tim u vezi, potrošači se mogu opredeliti na povećanu štednju kojom bi se mogli plaćati porezi u slučaju da oni pretpostave da će se sa povećanjem javne potrošnje povećati ti isti porezi.⁴⁴

Ovde se ponovo potvrđuje važnost uskladenosti monetarne i fiskalne politike tj. njihovog sinhroniziranog delovanja, usled čega nedolazi do povećanja kamatne stope zato što je povećana javna potrošnja. Međutim, treba naglasiti i to, da i pored toga što sinhronizovana monetarna politika sa fiskalnom politikom dovodi do stabilizacije tržišta i povećanja same vrednosti multiplikatora, ona ukoliko se utvrde drukčiji ciljevi može negativno uticati na vrednost multiplikatora. Jedan od instrumenata fiskalne politike kojim se ona suprotstavlja globalnoj ekonomskoj krizi jeste automatski stabilizator kojim se umanjuje nestabilnost outputa bez primene diskrecionih mera od strane države. Vrlo značajan instrument fiskalne politike jeste fiskalni stimulans čiji je zadatak da povećaju potrošnju krajnjih potrošača tj. domaćinstava, a u cilju rasta potražnje za robama široke potrošnje. Pored toga, fiskalni stimulansi se primenjuju i u poslovnom sektoru na način da se smanje troškovi kapitala odnosno pruži pomoć za sanaciju.

J.M.Kejns je shvatio vezu temeljne proturečnosti kapitalizma u smislu društvenog rada i privatnog prisvajanja sa temeljnim protivrečnostima dveju središnje institucije naše civilizacije, tržište i demokratije. Problem stihijskog delovanja tržišta u smislu da bogati postaju još bogatiji, siromašni još siromašniji rešio je uvođenjem indikativnog planiranja i koncepcijom i strategijom razvoja na koju se oslanja aktivna ekonomska politika.⁴⁵

3. DELOVANJE MONETARIZMA NA GLOBALNE EKONOMSKE KRIZE

⁴² Nouriel Roubini, "Is Purchasing \$ 700 billion of Toxic Assets the Best Way to Recapitalize the Financial System?" RGE-Finance & Markets Monitor, Roubini Global Economics, Septembar 28, 2008, vidi – Ž.S.Petrac,.; Karakter tekuće finansijske krize SAD i moguće globalne posledice, Bibliid br. 4, 2008, str. 433.

⁴³ S.Komazec, Ž.Ristić, Makroekonomija, Etno Stil, Beograd, 2009, str. 318.

⁴⁴ M.Babić, Makroekonomija, Mate, Zagreb, 2005, ili P.Jurković, Javne finansije, 2002, vidi Lj. Jurčić: Finansijska kriza i fiskalna politika, Ekonomski pregled 5-6, 2010, str 323.

⁴⁵ Lj. Juričić, D. Vojnić: Latentna kriza kapitalizma "Društvo blagostanja" ili "Ekonomski neoliberalizam", Zbornik, radova 19. Tradicionalnog savetovanja HDE, Opatija, 2011, str. 57.

Monetaristi su mišljenja da se uzrok nastanka velike depresije nalazi u loše vođenoj monetarnoj politici od strane federalnih rezervi zbog čega je ponuda novca u tom periodu pala za ukupno 1/3. Oni smatraju da sistem federalnih rezervi tada nije spustio ponudu novca za 1/3 da ne bi došlo do velike depresije.

S tim u vezi velika depresija iz 1929. godine je imala veliki uticaj na samu monetarnu politiku, a između ostalog i česte pojave inflacija koje su ograničavale tadašnju monetarnu politiku. Ta promena u monetarnoj politici se odnosila prvenstveno na njene nove ciljeve, a to su proizvodnja i zaposlenost. Pojavom globalne ekonomske krize 2008. godine važnost pune zaposlenosti i nadzora nad inflacijom kao dva primarna cilja monetarne politike ponovo su potvrđena.

P.Bernholz odnos novca i inflacije u ekonomsko političkom smislu svrstava u tri primarna zahteva. Prvi zahtev je ustanoviti metalni-zlatni ili srebrni standard koji ima puno manju tendenciju prema inflaciji. Drugi zahtev je papirni standard vezati za nezavisnu centralnu banku u političkom smislu, i treći zahtev da se papirni standard bazira na fiksnom deviznom kursu ili valutnom odboru.⁴⁶ P.Bernholz smatra da ukoliko je ispunjen bilo koji od ova tri zahteva da će tendencija prema inflaciji biti drastično manja.

Kao i to je poznato, dolazak globalne ekonomske krize 2008. godine uslovio je pad agregatne potražnje, pa je u vezi s tim mere koje su poduzimane u cilju zaustavljanja globalne ekonomske krize odnosile se na mere u oblasti monetarne politike kako bi se podstakao rast agregatne potražnje i očuvala makroekonomska stabilnost. Jedan od načina pomoću kojega je monetarna politika povećavala rast agregatne potražnje jeste i snižavanje kamatnih stopa preko centralnih banaka. Međutim, budući da globalna ekonomska kriza u prvom redu pogađa i bankarski sektor monetarna politika je bila okupirana spašavanjem mnogih banaka od bankrotstva. Poznata je i činjenica da su se mnoge države stavile na raspolaganje kao garanti štednih uloga tih banaka imajući u vidu činjenicu o propast mnogih banaka u vreme velike ekonomske depresije. Monetarizam kao ekonomska politika prioritet u borbi protiv globalnih ekonomskih kriza daje monetarnu politiku i friedmanovoj tzv.kvantitativnoj teoriji novca.

Prema M. Babiću, četiri verzije kvantitativne teorije novca su transakcijska teorija I. Fishera, verzija dohotka, Cambridge Cash-balances pristup, Friedmanova (restatement).⁴⁷

Monetaristi novac smatraju kao osnovno sredstvo na tržištu pomoću kojeg se stabilizuje tržište. Monetarnom politikom se vrši kontrola ponude novca od strane centralne banke. Ta kontrola ponude novca se sastoji od dva pravca, i to: restriktivni - u kojem se ograničava i umanjuje ponuda novca, i ekspanzivni - u kojem se povećava ponuda novca na tržištu.

Budući da mnogi kvantitativnu teoriju novca smatraju teorijom nivoa cena, odnosno jednom od teorija inflacije, njen najveći zagovornik M. Friedman je dao objašnjenje da: Kvantitativna teorija novca je pre svega teorija potražnje za novcem.⁴⁸

Pojavom inflacije dolazi do rasta kamata, dok pojava recesije ima suprotan učinak i ona smanjuje kamate. Monetarna politika kao oblik ekonomske politike svojim delovanjem može biti orijentisana u tri pravca i to, ekspanzivni pravac - masa novca raste brže od BDP, neutralni pravac - masa novca i BDP imaju proporcionalan rast, restriktivni pravac - masa novca raste sporije od BDP. Delovanje ekspanzivne monetarne politike ima za cilj da poveća masu novca na tržištu koje će dovesti do smanjenja kamatnih stopa koje će na kraju povećati investicije a time i BDP, proizvodnju i zaposlenost. Delovanje restriktivne monetarne politike ima potpuno suprotan učinak, ono će smanjiti masu novca na tržištu, povećati kamatne stope, smanjiti investicije, a što će rezultirati smanjenjem BDP, proizvodnje i zaposlenosti. Ciljevi monetarne politike su likvidnost, stabilnost, ravnoteža, itd.

3.1. Uticaj instrumenata monetarizma na globalne ekonomske krize

Utemeljitelj i osnivač monetarizma M. Friedman smatra da se velika depresija iz 1929. godine mogla pravovremeno zaustaviti da je FED, budući da je velika depresija krenula iz SAD-a, u pravo vreme povećao realnu masu novca kako bi privreda u takvim uslovima mogla nesmetano da funkcioniše.

Kada je u pitanju izvlačenje privrede iz krize i njeno oživljavanje, monetaristi u prvi plan stavljaju tzv. Pigouov efekt oživljavanja.⁴⁹

Pigou nije pridavao značaj zamki likvidnosti za razliku od Kejnsa koji je pridavao značaj tome. Pigou je smatrao da kada raste realna vrednost postojeće imovine da ljudi tada podižu svoju tekuću potrošnju na račun štednje što predstavlja tzv. Piguov efekt.⁵⁰

⁴⁶ P. Bernholz, Monetary regimes and inflation, Edward Elgar, 2003, vidi – M. Jakšić.: Svetska ekonomska kriza: Izazov za makroekonomsku teoriju, str. 8.

⁴⁷ M.Babić, Makroekonomija, Mate, Zagreb, 2007, str. 307.

⁴⁸ M.Friedman: The quantity theory of money: A restatement, citiran prema R.W. Clower: Monetary theory, Penguin, 1969., str.95., vidi - M.Babić, Makroekonomija, Mate, Zagreb, 2007, str. 307.

⁴⁹ Piguov efekat oživljavanja je pojam koji se odnosi na poticanje proizvodnje i zaposlenosti povećanjem potrošnje uzrokovane povećanjem bogatstva, osobito za vreme deflacije.

⁵⁰ D.Ž.Marković, B.B.Ilić, S.Komazec, Ž.L.Ristić, D.D.Radovanović, Globalna ekonomija i geofinancije, Etno Stil,

Kod Piguovog efekta pad cena kao posledica depresije povećava bogatstvo i kupovnu moć što utiče na agregatnu potražnju, a na kraju i na rast društvenog proizvoda. Piguov efekat fokus stavlja na stvaranje uslova za automatski izlazak iz krize.

Razliku između dugoročnih i kratkoročnih posledica deflacije J. Tobin je konstatovao tako što je utvrdio da se Piguov efekat odnosi samo na dugoročne posledice.⁵¹

4. KOMPARATIVNI PRIKAZ DELOVANJA NEOLIBERALIZMA I KEJNZIJANIZMA

Početakom 90-tih godina XX veka, a na osnovu ideologije SAD-a koja se odnosila na liberalnu demokratiju i neoliberalnu ekonomiju što se bazirala na minimainoj državnoj intervenciji na tržištu koje bi se u stvari samo regulisalo, mnogi su tada naivno prihvatili pobeđu neoliberalne ekonomije. Od početka 30-tih godina pa sve do 70-tih godina XX veka, odnosno dolaska na vlast Ronalda Reagana, na tržišnoj sceni je bila zastupljena regulacija putem državne intervencije. Međutim, dolaskom na vlast Ronalda Reagana regulacija tržišta putem državne intervencije je počela da slabi na intenzitetu. Tada su počeli da primenjuju neki novi oblici instrumenata za regulaciju. Sa primenom tih novih regulatora tržišta, njihova stabilnost počinje slabiti i dolazi do poremećaja na tržištu u smislu bankrotstava i rasta cena. Ti poremećaji su nakon toliko godina predstavljali blaže rane simptome globalne ekonomske krize.

Tada dolazi do pojave jednog novog proizvoda u bankarskom sektoru koji se naziva "credit default swap" čiji je osnovni smisao da banka osigura taj isti kredit u slučaju neizvršenja obaveze vraćanja kredita.⁵²

U tom slučaju banka je zarađivala samo onu razliku između procenta kamate na dati kredit i procenta kojeg je davala za osiguranje tog istog kredita. U takvim uslovima kada su kreditni uslovi bili jako primamljivi i kada je rizik tog istog kredita preuzimala sama banka, došlo je do rapidne ekspanzije uzimanja tih kredita. Osiguranja tih kredita su enormno rasla, a iznosi su se merili u desetinama triliona. Međutim, upravo tu se je nalazila kardinalna zamka. Nije se imalo u vidu da propast bilo koje finansijske institucije u tom lancu, nastaje lančana reakcija koja se prenosi na ostale karike tog lanca, tj. na ostale finansijske institucije.

Tako je u gore navedenom slučaju prva se na udaru našla osiguravajuća kuća AIG koja nije mogla izmiriti svoje obaveze usled čega je nacionalizovana, a posledicu toga je osetila banka Lehman Brothers koja je bankrotirala. Počelo je dejstvo "finansijskog oružija masovnog uništenja" (W.Baffet).⁵³ To je bio početak same lančane reakcije kao uvod u novonastalu globalnu ekonomsku krizu.

Još jedan konkretan slučaj neefikasnosti neoliberalizma može se uvideti u Azijskim državama 1997. godine, kada je masa finansijskih špekulanata ušla na njihova tržišta sa ogromnim kapitalom. Kada su realizovali svoje cieve zbog kojih su ušli u ta tržišta i kada su naišli na prve otpore na tržištu, na brzinu su izneli svoj kapital i ostavili devastirana tržišta. I u tom slučaju su države morale intervenisati kako bi rehabilitovale ta tržišta. Kako se može zaključiti iz odgovora vlada razvijenih zemalja, oni pod svaku cenu su spremni finansijski intervenisati u cilju oporavka bankarskog sektora i likvidnosti, bez obzira o iznosima koji su potrebni kako bi se navedeni sektori oporavili. Time je definitivno zadat poslednji udarac i pečat stavljen na neefikasnost neoliberalizma kao ekonomske politike. Da je zadat poslednji udarac neoliberalizmu i pečat stavljen na njegovu neefikasnost potvrđuje činjenica da mnogi svetski ekonomisti pristalice neoliberalne ekonomske politike, među njima čak i tvorac Washingtonskog konsenzusa John Williamson, otvoreno priznaju nedostatak neoliberalne ekonomske politike i neophodnost adekvatnog angažmana države kako bi se uspostavila i održala konjunktura tržišta.

S druge strane, činjenica jeste ta da još uvek postoje ekonomisti radikalnih i tvrdih uverenja da je za nastalu globalnu ekonomsku krizu kriva državna intervencija. Međutim, takva njihova stajališta se zasnivaju samo na šturim i neadekvatnim dokazima. Međutim, ipak kada se realno sagledaju stvari postoje indicije da je država kriva ali u tom smislu što nije pravovremeno reagirala na sva ta dešavanja na svojim tržištima koja su prepuštena neoliberalnoj samoregulaciji odnosno laissez faireu.

5. AZIJSKI TIGROVI

Azijski tigrovi su epitet za privrede zemalja Tajvana, Južne Koreje, Singapura i Hong Konga kojeg su dobile zahvaljujući naglom privrednom razvoju u periodu od 60-tih do 90-tih godina XX veka. Postojanje Azijskih tigrova (Singapur, Hong Kong, Južna Koreja, Tajvan) i zemalja koje nastoje postati Azijski tigrovi (Malezija, Indonezija) dovelo je do enormnog rasta trgovinske razmene između SAD-a i Azijskih tigrova i rasta ulaganja SAD-a u Azijske tigrove. Važan faktor koji je uticao na visoku stopu privrednog rasta Azijskih tigrova jeste što su one napustile dotadašnju praksu oslobađanja od inostrane

---

Beograd, 2011, str. 283.

⁵¹ J.Tobin, Keynesian models of recession and depression, American Economic Review, Papers and Proceedings, 1975, vidi - Ibidem, str. 283

⁵² M.Drašković, Globalna finansijska kriza i neoliberalna dogma, Ekonomija/Economics 16-1, www.rifin.com, str.135.

⁵³ Ibidem, str.135.

ovisnosti na način što bi se bazirale na svoje domaće i industrijske proizvode. Oni su ustvari se okrenuli izvozu tih svojih proizvoda u visoko razvijene zemlje. Još jedan bitan faktor koji je uticao na visoku stopu privrednog rasta jeste što su imali jeftinu radnu snagu. Naime, početkom 60- tih godina XX veka kada su Azijski tigrovi se svrstavali u nerazvijene zemlje oni su tada imali jeftinu radnu snagu. Tokom 60-tih godina XX veka uz kvalitetne edukacije i obrazovanje oni su uspeali da dobiju kvalitetnu, produktivnu, a istovremeno jeftinu radnu snagu.

Glavna obeležija koja su okarakterisala Azijske tigrove je visoka stopa štednje, razvijena ekonomija sa visokom stopom bruto-društvenog proizvoda po glavi stanovnika, zaštita domaćeg tržišta uvođenjem visokih tarifnih stopa, baziranje na izvoz domaće proizvodnje u visoko razvijene zemlje, stabilna stopa privrednog rasta u dugogodišnjem vremenskom periodu koja se je kretala u dvocifrenim brojevima, i produktivna motivisana i jeftina radna snaga.

Azijski tigrovi će ostati upamćeni i po tzv. "Second Miracle on the Han River" što u prevodu znači "Drugo čudo na reci Han", kojim je okarakterisana Južna Koreja koja je u to vreme bila pod velikim uticajem krize, ali je uspela u periodu od tri godine da vrati sva dugovanja koja je imala prema MMF-u.

Što se tiče Tajvan u tom periodu on nije bio pod veikiim uticajem tadašnjih kriza i nalazio se je na 16-om mestu po brzini privrednog rasta. Prednosti koje je imao Hong Kong, a koje su znatno doprinele visokoj stopi privrednog rasta jeste njegova geografska pozicija na osnovu koje je imao status vodeće svetske luke i pre nego je postao britanska kolonija 1841.godine. Zajedničku prednost koju je delio i sa ostalim Azijskim tigrovima jesu ljudski resursi. Krajem XX veka Hong Kong je brojao nešto manje od 6 miliona stanovnika. Hong Kong čija ukupna vrednost uvoza i izvoza premašuje ukupan bruto društveni proizvod nalazi se na 11-tom mestu u svetu najvećih trgovinskih centara sveta. Kada govorimo o Singapuru i njegovoj ekonomiji može se reći da je intervencija države na tom tržištu minorna, odnosno da je tržište Singapura veoma liberalizovano sa najvećim bruto društvenim proizvodom po glavi stanovnika, te sa stabilnim cenama, i otvoreno poslovno okruženje. Kupovinu deficitarnih sirovina i prirodnih resursa Singapur ostvaruje pomoću prihoda nastalih izvozom proizvoda elektro industrije i hemijske industrije. Singapur kao i Hong Kong se može pohvaliti takođe sa svojim geografskim položajem koji mu omogućuje stratešku poziciju za luku. U periodu od 1960. pa sve do 1999. godine Singapur je ostvario stopu rasta proizvodnje u iznosu od 8%, da bi 2000. godine stopa rasta bila 9,9%. Ekonomija Južne Koreje nalazi se na 4 mestu u Aziji, dok na svetskoj lestvici ona se nalazi na 13 mestu.

ZAKLJUČAK

Imajući u vidu sve veći stepen globalizacije svetskih tokova, kao dejstvo različitih faktora (nesavršenost tržišta, svetske ekonomske integracije i sl.) menja se i karakter poslovnih ciklusa. Vremenski period trajanja krize se sve više skraćuje, a posledice pada privredne aktivnosti su blaže. Otuda i činjenica da se za savremene poremećaje kapitalističke društvene reprodukcije upotrebljava naziv recesija⁵⁴, koja se za razliku od krize javlja u kraćim vremenskim periodima, a praćena je stagfalcijom i slampflacijom, pošto je obeležava i rast inflacije. Ostale karakteristike recesije su iste kao u fazi krize, pa se za period kada počnu da opadaju investicije, raste nezaposlenost kaže da privreda ulazi u kontrakciju. Obrnuti proces se označava kao ekspanzija.

Poslovni ciklusi jesu sastavni deo makroekonomskog ambijenta od početka devetnaestog veka pa do danas. U cilju pronalaženja odgovora na aktuelne ekonomske probleme koji su pogađali, kako razvijene tako i manje razvijene ekonomije, razmatrani su različiti mehanizmi, u vidu raznovrsnih mera fiskalne i monetarne politike kako bi se ti problemi prevazišli. Tokovi razvoja cikličnih fluktuacija određeni su kako specifičnostima svake nacionalne ekonomije, tako i sledom događaja u međunarodnom okruženju.

LITERATURA

1. M.Babić, Makroekonomija, Mate, Zagreb, 2007, str. 640.
2. Samjuelson P., Nordhaus V., Ekonomija, 18. izdanje, MATE Zagreb, 2009
3. M.Kesner-Škreb, Washingtonski konzensus, Finansijska teorija i praksa, 28(2), 2004
4. Lj. Jurčić: Finansijska kriza i fiskalna politika, Ekonomski pregled 5-6, 2010,
5. Ž.S.Petrac.: Karakter tekuće finansijske krize SAD i moguće globalne posledice, Bibliid br. 4, 2008,
6. S.Komazec, Ž.Ristić, Makroekonomija, Etno Stil, Beograd, 2009,
7. Lj. Jurčić: Finansijska kriza i fiskalna politika, Ekonomski pregled 5-6, 2010,
8. P. Berhnoz, Monetary regimes and inflation, Edward Elgar, 2003,

---

⁵⁴ Bouls S., Edvards R., Razumijevanje kapitalizma, Školska knjiga, Zagreb, 1990, str. 269-270

9. M.Friedman:The quantity theory of money: A restatement, citiran prema R.W. Clower: Monetary theory, Penguin, 1969
10.D.Ž.Marković, B.B.Ilić, S.Komazec, Ž.L.Ristić, D.D.Radovanović, Globalna ekonomija i geofinansije, Etno Stil, Beograd, 2011
11.J.Tobin, Keynesian models of recession and depression, American Economic Review, Papers and Procesings, 1975

Prof. dr Slavko Vukša⁵⁵
Prof. dr Dragan Anđelić⁵⁶
Ilija Kolarski M.A.⁵⁷

ABSTRACT

Economic trends indicate an imbalance and unevenness in the performance of the main economic process, ie the fact that capitalism is marked by boom and bust, recessions and expansions that are repeated. Beginning in 1825 and the first economic crisis, there are ups and downs in the performance of the world economy. In a highly developed market economy, a country may in a given period achieved economic expansion and prosperity, accompanied by the rapid growth of the gross domestic product, real-income, investment, employment. This trend is accompanied by certain measures of fiscal policy and meonetarne, whose errors in often require that the welfare states of Western Europe is entering into a crisis characterized by a rise in unemployment, the decline in gross domestic product, a drop in profits and others. The negative balance in most macroeconomic indicators after a period reaches the bottom, and then begins recovery of the economy, which may be shorter or longer time.

Key words: economic policy, the economic crisis, recession, neoliberalism.

---

⁵⁵ Slavko Vukša Ph.D., Full professor, University of Business Studies, Jovana Dučića no. 23a, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina.

⁵⁶ Dragan Anđelić Ph.D., Full professor, University of Business Studies, Jovana Dučića no. 23a, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina.

⁵⁷ Ilija Kolarski M.A., Accounting centre of Ministry of Defense, Gardijska 7, Belgrade, Serbia.

ORGANIZACIONA STRUKTURA PREDUZEĆA KAO PRETPOSTAVKA KONSOLIDACIJE BILANSA

Za ostvarivanje ciljeva poslovanja preduzeća, u uslovima sve veće tržišne nestabilnosti, od ključnog značaja za opstanak i uspeh su dobro bilansirani uslovi egzistencije zasnovani na odgovarajućoj organizacionoj strukturi. Jedan od važnih koraka jeste bilansiranje faktora neophodnih za stvaranje tržišne pozicije preduzeća u okviru određene grane, gde se veoma uspešno može primeniti optimalno usredsređena SWOT analiza.

Izgradnja održive konkurentne prednosti je dugoročan proces, preduzeće čini posebnim u odnosu na konkurenta, omogućava mu da lakše prebrodi krizu i da promenama u poslovanju, kao odgovor na probleme koji dolaze sa tržišta, nastavi uspešan razvoj postojećih i novo kreiranih poslova. To se ostvaruje odgovarajućom organizacionom strukturom, kojom se obezbeđuje povećanje rentabilnosti u grani.

Ključne reči: organizaciona struktura, preduzeće, konsolidovani bilans.

UVOD

Pojam složenog interesa u razvijanju preduzeća izveden je iz institucije povezivanja pravno samostalnih preduzeća, do koga dolazi preko većinskog učešća jednog u kapitalu drugog (vladajuće i zavisno društvo), preko uzajamnog učešća u kapitalu preko određene visine, kao i dobrovoljnim, preko ugovora, okupljanjem pod zajedničkim (jedinstvenim) rukovodstvom (upravom).

Koncentracija interesa ili pridruživanje jedinistvenom rukovodstvu nastaje na različite načine, među kojima su:

- Osnivanje novih kompanija sa ciljem da one obavljaju određene operacije iz domena poslovanja matične kompanije,
- Kupovina običnih akcija drugog, već postojećeg preduzeća do visine sticanja kontrole nad njom (50+1%).

Sticanje kontrole nad jednim ili više preduzeća putem kontrolne kompanije, koja se ostvaruje kupovinom običnih akcija, pri čemu se sredstva (u aktivi bilansa) kontrolne kompanije sastoje pretežno iz učešća, pokrivenih običnim akcijama, koje obezbeđuju pravo glasa. Kontrolna kompanija, u tome slučaju, predstavlja holding. Čisti holding, je korporativna forma preduzeća, koje nema sopstvenu eksploataciju odnosno poslovanje u području industrije ili trgovine, nego poseduje hartije od vrednosti svojih pridruženih društava, proširujući eventualno svoju aktivnost na pozajmice zavisnim društvima (društva kćeri).

Mešoviti holding postoji kada vladajuće (nadređeno) društvo (društvo majka) ima svoju sopstvenu delatnost u području proizvodnje i prometa roba i usluga i kada, osim toga, kontroliše društva, koja teže identičnim ili sličnim ciljevima preko učešća u njihovom kapitalu. Time je, mešoviti holding istovremeno matično preduzeće koncerna, a njegova zavisna društva su preduzeća koncerna. Trebalo bi praviti razliku između kompanija koja uzima akcije da bi ostvarila kontrolu, a time i efektivnu dominaciju rukovodstva, i kompanije investitora koja ima akcije u raznim drugim korporacijama više u cilju investiranja nego kontrole. U ovom drugom slučaju, posedovanje je obično manje nego što je potrebno da se obezbedi kontrola i niko ne bi predložio da se takva situacija označi kao pridruživanje, koje bi opravdalo pripremanje konsolidovanih izveštaja.

Složeni interes može da nastane, kao što je već pomenuto, po osnovu ugovora. To su slučajevi kada se na osnovu ugovora:

- jedno akcionarsko društvo ili komanditno društvo sa akcijama potčinjava upravi jednog drugog društva (ugovor o vladanju) ili se obavezuje da svoj dobitak doznači jednom drugom društvu (ugovor o doznaci dobitka),

⁵⁸ Redovni profesor, dr Ivan Milojević, Visoka škola modernog biznisa, Terazije 27, 11000 Beograd, Srbija, Telefon: 060 070 26 97, Email: drimilojevic@gmail.com

⁵⁹ Docent dr Milorad Zekić, Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Karađorđeva 52, Kragujevac, Srbija.

- preduzeća koja nisu zavisna od drugog (po osnovu učešća u kapitalu) stavlja se kroz ugovor pod jedinstvenu upravu, a da time ni jedno od njih nije zavisno zaključenim ugovorom od drugog, što nije ugovor o vladanju,
- jedno akcionarsko društvo ili komanditno društvo sa akcijama obaveže da dobitak ili dobitak pojedinih preduzeća, u celini ili delimično udruži sa dobitkom drugog preduzeća u cilju podele zajedničkog dobitka,
- jedno akcionarsko ili komanditno društvo sa akcijama obaveže da deo svog dobitka ili dobitak jednog svog preduzeća isplati, u celini ili delimično, jednom drugom preduzeću (ugovor o delimičnoj isplati dobitka),
- jedno akcionarsko društvo daje u zakup ili ustupa pogon svoga preduzeća jednom drugom preduzeću (ugovor o zakupu ili ustupanju).

Kontrola rezultuje iz činjenice da društvo - majka, direktno ili indirektno:

- drži većinu kapitala upisanog od društva,
- raspoložuje većinom prava glasa u društvu,
- može da bira više od polovine članova administracije, uprave i nadzornog odbora društva.

Kada je ispunjen jedan od tri pomenuta uslova, odnosno društvo se smatra kao deo grupe. Međutim, to ne isključuje mogućnost da jedno društvo – majka, koja procenjuje da stvarno vrši kontrolu jednog društva, mada ne ispunjava ni jedan od pomenutih uslova, može isto da smatra delom grupe i da ga uključi u krug za konsolidovanje, s tim da razloge obrazloži u aneksu konsolidovanog zaključka.

1. DRUŠTVA PRIDRUŽENA GRUPI

Pridružena preduzeća ili društva pridružena grupi, su društva koja ne čine deo grupe, ali u kojima preduzeća grupe vrše značajan uticaj. Takav uticaj potiče iz dugoročnih učešća u akcijskom kapitalu, finansijskoj politici i upravljanju jednog preduzeća, ali ne u kontroli njegovih poslova. Uticaj se vrši na različite načine, i to: preko učešća u upravnom odboru ili u upravi,

- preko zavisnosti koja se tiče tehničkih informacija,
- preko interne razmene usluga i proizvoda,
- preko razmene (ustupanja) personala uprave, itd.

Tip pridruženih preduzeća nije preduzeće koncerna, niti ulazi u grupu povezanih preduzeća zbog toga što ne ispunjava zahteve za pripadnost pomenutim složenim interesima. Međutim, ono može da bude uključeno u krug konsolidovanja pod uslovom da preduzeća koncerna vrše značajan uticaj na njegovu poslovnu politiku.

Značajan uticaj se pretpostavlja ako jedno preduzeće poseduje u jednom drugom preduzeću najmanje peti deo (20%) prava glasa svih akcionara, što je zahtev koji proizilazi iz odredaba Sedme direktive. U tome slučaju, godišnji bilans pridruženog preduzeća uključuje se u konsolidovani bilans koncerna i to tako da se učešća u pridruženom preduzeću prikažu u konsolidovanom bilansu pod posebnom pozicijom sa odgovarajućim nazivom.

2. ZAJEDNIČKA DRUŠTVA SA VIŠE GRUPA

Takozvana multigrupna društva su zajednička za više grupa ili koncerna, kojima oni pripadaju. Ona su izraz zajedničkog interesa i stoga predstavljaju „društva zajedničkog interesa“. NJima upravljaju kolegijalno dva ili više društava, koja dele ukupan kapital zajedničkog društva, poslovne transakcije i ostvarene rezultate srazmerno učešću svakog društva.

Po pravilu, multigrupna društva ulaze, pod izvesnim uslovima, u krug konsolidovanja, prema sledećim odredbama francuskog zakona, koji se odnosi na konsolidovanje:

- trgovačka društva utvrđuju i objavljuju svake godine brigom upravnog odbora, ili upravnika, već prema prilikama, konsolidovane račune, kao i izveštaj o upravljanju grupom, čime ona kontrolišu samostalno (isključivo) ili zajednički jedno ili više drugih preduzeća ili ako ona vrše značajan uticaj na ove, u niže navedenim uslovima,
- ili iz držanja, direktno ili indirektno, većine prava glasa u jednom drugom preduzeću,
- ili iz imenovanja, u dve sukcesivne poslovne godine, većine članova upravnog odbora, direktcije ili nadzornog odbora jednog drugog preduzeća,
- ili iz prava vršenja dominantnog uticaja na jedno preduzeće, koje potiče iz ugovora ili statutarne klauzule.⁶⁰

⁶⁰ J. Ranković, Konsolidovani godišnji zaključak, Beograd, 1994, str. 225.

3. KRITERIJUMI ZA UKLJUČIVANJE U KRUG KONSOLIDOVANJA BILANSA

Koja društva članice složenog interesa treba uključiti u bilans grupe ili koncerna predstavlja pitanje koje su stručna literatura i profesija pažljivo i široko razmatrali, naročito od 30-tih godina do danas.

Ističu se sledeći kriterijumi:

- obim finansijske povezanosti („financial unity concept“),
- poslovno jedinstvo („operational unity concept“),
- značaj uključivanja preduzeća koncerna u krug konsolidovanja za iskazanu moć (spособnost) konsolidovanog zaključka,
- sedište preduzeća koncerna – unutrašnjost zemlje ili inostranstvo.

Finansijska povezanost se ispoljava kao zahtev da se u konsolidovani bilans matične kompanije uključe svi bilansi preduzeća koncerna kod kojih ona (matična kompanija) poseduje većinu akcija. Pri tome, najniži nivo većinskog učešća se ostvaruje kada matična kompanija poseduje najmanje 50% akcija pridruženog preduzeća.

Ova granica nije svuda ista. U nekim zemljama insistira se na mnogo većem učešću da bi se stekla finansijska dominacija. Na primer, prema saveznom Zakonu o porezima iz 1954. godine u SAD, većinsko pravo, kao uslov za konsolidovanje, postiže se posedovanjem 80% akcija, dok mnoga američka preduzeća uključuju u konsolidovanje samo društva čije su akcije potpuno u njihovoj svojini.

Isticanje poslovnog jedinstva kao kriterijuma za uključivanje u krug konsolidovanja izraz je uverenja da posedovanje većine učešća, samo po sebi, nije dovoljan razlog da opravda konsolidovanje, a pogotovo ako je većinsko učešće bez uticaja na poslovanje. Nametanje ekonomske premoći matične kompanije ostvaruje se uz pomoć:

- pružanja potrebnog tehničkog i personalnog „know-how“,
- ugovora o kreditu, u iznosu koji obezbeđuje visoko učešće u ukupnom kapitalu i rokom vraćanja koji uspostavlja odnos dugoročne zavisnosti,
- ugovornih aranžmana o interesnoj zajednici, zajednici dobitka, proizvodnoj zajednici, o zakupu, o isplati dividendi kao kompenzaciji za pretrpljenu štetu po osnovu ugovornog vezivanja za matičnu kompaniju, kao i drugih ugovora, koji imaju za posledicu uspostavljanje odnosa zavisnosti nad pridruženim preduzećem,
- ličnih odnosa, koji proizilaze iz personalne unije.

Ako iz pomenutih odnosa sledi trajna zavisnost, koja obezbeđuje kontrolu matične kompanije, koja se manifestuje mogućnošću da se bira većina članova upravnog odbora pridruženog preduzeća i da se njegovo poslovanje prilagođava cilju koncerna, postoje razlozi za konsolidovanje.

Uključivanje preduzeća u krug konsolidovanja uslovljava se i značajem za iskazanu moć konsolidovanog zaključka. S tim u vezi, u stručnoj literaturi preovlađuje mišljenje da se, i pored toga što su ostali uslovi ispunjeni, u krug konsolidovanja ne uključuju preduzeća koja nemaju suštinsko značenje, odnosno čije uključivanje ili neuključivanje u konsolidovani zaključak ne bi dovelo do drugačije procene imovinskog i finansijskog položaja i rezultata složenog interesa. Dileme oko uključivanja ili neuključivanja filijala sa sedištem u inostranstvu u konsolidovani zaključak motivisane su različitim razlozima. Na primer, eventualno neuključivanje moglo bi da ima za posledicu manjak informacija, što je povreda iskazane moći konsolidovanog bilansa. Sa druge strane, uključivanje ovih preduzeća u krug konsolidovanja pretpostavlja da je matično preduzeće dominantno i da ima obezbeđenu kontrolu, što se ne postiže automatski, posedovanjem većine akcija. Pored toga, uključivanje se nerado prihvata zbog tehničkih teškoća konverzije bilansnih pozicija u nacionalnu valutu. Stav stručne literature u vezi sa razrešenjem pomenute dileme je da odluka o uključivanju ili neuključivanju preduzeća koncerna sa sedištem u inostranstvu u krug konsolidovanja treba da zavisi od procene uticaja na imovinski i finansijski položaj i rezultate koncerna.

4. OSNOVNE PRETPOSTAVKE ZA KONSOLIDOVANJE BILANSA

Sastavljanje konsolidovanog bilansa pretpostavlja bezuslovno formalno i materijalno jedinstvo pojedinačnih bilansa pravno samostalnih preduzeća koja ulaze u krug konsolidovanja odnosno složenog interesa. Obezbeđenje formalnog i materijalnog jedinstva pojedinačnih bilansa pretpostavlja:

- jedinstveni dan bilansa,
- jedinstvene kontne planove i bilansne sheme,
- jedinstveno vrednovanje, i
- jedinstvenu računsku jedinicu.

Zaključivanja poslovnih knjiga jednog istog dana, predstavlja jednu od najvažnijih formalnih pretpostavki za sastavljanje konsolidovanog zaključka. Ako pomenuta pretpostavka nije zadovoljena,

neće biti obezbeđeno zahtevano materijalno jedinstvo pojedinačnih bilanasa, što će imati za posledicu smanjenje iskazane moći konsolidovanog zaključka. U konsolidovanom zaključku se, u tome slučaju: prvo, sažimaju bilansne pozicije koje se odnose na različite vremenske periode. Drugo, otvaraju se široko vrata za samovoljno premetanje imovine i rezultata. Treće, ne garantuje se pouzdano usaglašavanje konta na kojima su prikazani interni odnosi preduzeća koncerna. Zbog toga je uobičajeno da se zakonskim propisima o konsolidovanju zahteva isti dan zaključivanja poslovnih knjiga (dan bilansa), kao i da to, po pravilu, bude dan bilansa matičnog preduzeća.

Upotreba jedinstvenog sistema kontiranja poslovnih transakcija unutar jednog kruga konsolidovanja i njihovo knjiženje na kontima koja su jednako označena i grupisana (formalna jednakost) obezbeđuje spajanje istog sa istim u postupku sažimanja (istovrsnih) pozicija stanja i uspeha svih preduzeća složenog interesa (koncerna). Tome treba da se doda da podobnost konsolidovanog bilansa u pogledu njegove iskazane moći pretpostavlja da je unutar koncerna utvrđeno na koja će konta da budu knjižene pojedine poslovne transakcije (materijalna jednakost) i da se preduzeća složenog interesa pridržavaju utvrđenih pravila.

Međutim, mogu da se pojave ne male teškoće iz nekoliko bitnih razloga, i to: što zakonski propisi, po pravilu, propisuju različite bilansne sheme za pojedine branše (industriju, trgovinu, banke, osiguranje). Akcijsko pravo ne propisuje posebne bilansne sheme stanja i uspeha za konsolidovani zaključak, što znači da za njega važe, po pravilu, iste bilansne sheme koje su merodavne za pojedinačne bilanse. U vertikalnom koncernu isti predmeti mogu da se pojave u pojedinačnim bilansima članica koncerna kao gotovi proizvodi, osnovni materijal i poluproizvodi (kroz internu razmenu). Za preduzeća različitih pravnih formi i različitih sedišta (u zemlji ili inostranstvu) koriste se različita pravila raščlanjavanja.

Jedinstveno procenjivanje je najvažnija pretpostavka obezbeđenja materijalnog jedinstva pojedinačnih bilansa preduzeća složenog interesa (koncerna), koje garantuje konsolidovanom zaključku iskazanu moć u skladu sa zahtevom dobijanja „što sigurnijeg uvida u imovinski i položaj uspeha“ koncerna kao ekonomske celine.

U stručnoj literaturi je veoma široko rasprostranjen odnos prema načelu merodavnosti, koji sputava realizaciju zahteva jedinstvenog vrednovanja u koncernu i čije ostvarenje, ukoliko nije obezbeđeno jedinstvenim smernicama za bilansiranje u preduzećima koncerna, pretpostavlja odgovarajuće korekcije u postupku konsolidovanja preko takozvanih sekundarnih bilanasa. Iz diskusije po pitanju odnosa prema principu merodavnosti izveden je jedinstveni zaključak: ista činjenična stanja, ukoliko su u pojedinačnim bilansima tretirana na različite načine, moraju da budu iskazana na isti način u konsolidovanom bilansu. Takav zaključak odgovara mišljenju po kome bi, umesto insistiranja na doslednoj primeni načela merodavnosti, trebalo dati prednost zahtevima:

1. obezbeđenja što sigurnijeg uvida u stanje imovine i rezultata,
2. omogućavanja da bilansi inostranih subsystema budu uključeni u konsolidovanje,
3. otklanjanja prepreka za nesmetani razvoj principa i tehnike konsolidovanja.

Ista monetarna jedinica, kojom se iskazuju pojedinačni bilansi preduzeća istog kruga konsolidovanja je osnovna pretpostavka sabirljivosti istovrsnih pozicija, koje se sažimaju i, kao takve, uključuju u konsolidovani bilans. Zbog toga se sa pravom ističe da izvođenje pojedinačnih bilansa inostranih preduzeća koncerna u jedinstvenoj valuti putem preračunavanja sa unapred izabranim kursovima, kao mernom veličinom, spada u pripreme mere za konsolidovanje.⁶¹

Za nemačkog autora (Busse von Colbe) postoje četiri principa bitna za konsolidovanje i to kao načela:

- potpunosti konsolidovanog zaključka;
- merodavnosti pojedinačnih za konsolidovani zaključak;
- fikcije pravnog jedinstva koncerna;
- ekonomičnosti polaganja računa.

Načelo potpunosti konsolidovanog zaključka predstavlja zahtev uključivanja u njega svih zaključaka pojedinačnih preduzeća koncerna na koja može da utiče (jedinствена) uprava koncerna po osnovu svoje:

- a) faktičke vlasti odnosno dominacije, ili
- b) na ugovoru zasnovano ovlašćenju za odlučivanje.

Načelo merodavnosti pojedinačnih za konsolidovani zaključak predstavlja pravilo po kome se zaključak koncerna izvodi iz pojedinačnih bilanasa preduzeća uključenih u krug konsolidovanja. Čisti oblik ovog načela predpostavlja da se vrednosti istovrsnih bilansnih pozicija pojedinačnih bilanasa sažimaju i unose u konsolidovani bilans bez ikakve prethodne korekcije.

Fikcija pravnog jedinstva, koja rezultira iz teorije jedinstva, našla je mesto u VII Direktivi, što znači da je kao zahtev i iz njega razvijeno pravilo konsolidovanja uključeno u akcijsko pravo članica Evropske Zajednice. U konsolidovanom bilansu trebalo bi da imovinsku i finansijsku situaciju i položaj uspeha preduzeća obuhvaćenim konsolidovanjem, iskazati kao da su jedno preduzeće. Da bi se pomenuti cilj

⁶¹ Ibidem.

ostvario, u postupku konsolidovanja se, pre svega, sabiraju sve istovrsne pozicije, čime se dobija zbirni zaključak stanja i uspeha. Iz njega se, zatim, eliminišu sve one pozicije koje ne bi mogle da nađu u pretpostavljenom pojedinačnom bilansu velikog preduzeća, koje obuhvata sva preduzeća odnosnog koncerna. Da bi se izbegla veštačka naduvavanja aktive, pasive, rashoda i prihoda preduzimaju se određene korekcije:

- izostavljanje ili prebijanje pozicija, koje potiču iz odnosa učešća, dužničko-poverilačkih odnosa i internog prometa u okviru koncerna (konsolidovanje kapitala, dužničko-poverilačkih odnosa i uspeha),
- korekcije internih dobitaka i gubitaka kada su oni nastali, delimični ili u celini, kroz interne isporuke u okviru koncerna, koje su iskazane iznad nabavnih vrednosti ili cene koštanja (greške u procenjivanju),
- ponovno raščlanjivanje pozicija u pojedinačnim bilansima stanja i uspeha preduzeća koncerna, ako ono ne odgovara zahtevima konsolidovanog zaključka (preoblikovanje forme bilansa stanja i uspeha).

Ekonomičnost polaganja računa je zahtev prema kome se prilikom konsolidovanja sumiraju troškovi, koje prouzrokuje sastavljanje informacionog računa i koristi koje konsolidovani bilans kao informaciona podloga pruža. U novo bilansno pravo zemalja Evropske Zajednice, razvijeno pod uticajem VII direktive, pored pomenutih načela uneti su, takođe, i zahtevi:

- konzistentnosti (stalnosti) - bitna pretpostavka za vremensku uporedivost,
- uzimanja u obzir eliminisanog poreza (konsolidovani zaključak uzima u obzir iznose poreza koji su eliminisani kod konsolidovanja, ako postoje izgledi da po tome osnovu, u doglednoj budućnosti, nastane stvarni rashod),
- navođenje latentnog poreza u aneksu konsolidovanog zaključka (zbog načina bilansiranja rezultata).

5. BILANSI GRUPE (KONCERNA)

Izpada bilansa (stanja) grupe (koncerna) koji, saglasno ekonomskom i fikciji pravnog jedinstva, treba da reprezentuje imovinsko - finansijsku situaciju jedinstvenog preduzeća, pretpostavlja potpuno isključivanje svih internih odnosa iz pregleda dobijenih sažimanjem pojedinih bilanasa u konsolidovanje uključenih preduzeća. To se postiže kroz postupak konsolidovanja kapitala, dužničko-poverilačkih odnosa i internog dobitka koncerna.

Konsolidovanje kapitala predstavlja poslovne transakcije, koje se ispoljavaju u bilansu društva majke (kupca akcije), kao ulaganja gotovine u hartije od vrednosti, koje su dugoročno vezana imovina, zbog namere da se učestvuje u kapitalu društva ćerke, dok se u bilansu društva ćerke ista ulaganja pojavljuju kao novčana sredstva sposobna za dalje ulaganje u poslovni proces i kao kapital koji, po pravilu, ne dospeva za vraćanje do rasturanja preduzeća, ili, bar, do eventualne odluke o redukciji kapitala. Među odlučujuće faktore konsolidovanja kapitala, trebalo bi ubrojati vrste odnosa učešća, teorijske mogućnosti konsolidovanja kapitala i tipove složenih interesa.

Konsolidovanje kapitala uslovljeno je, između ostalog, vrstom odnosa učešća, koji može da bude:

- jednostepeno ili višestepeno i
- jednostrano ili obostrano.

O jednostepenom učešću se govori kada matično preduzeće učestvuje u društvima kćeri direktno, bez posredovanja drugih društava. Ako, naprotiv, matično preduzeće učestvuje u društvu kćeri indirektno, tj. preko drugih zavisnih društava, onda postoji višestepeno učešće. O jednostranom učešću se radi kada preduzeće A poseduje udele, odnosno akcije preduzeća B, ali ovo drugo, ne učestvuje u kapitalu prvog (preduzeće B ne učestvuje u A). U obrnutom slučaju, tj. ako i preduzeće B poseduje akcije preduzeća A, onda se radi o obostranom učešću.

Okolnost da je konsolidovanje kapitala uslovljeno vrstom odnosa učešća, koje može biti jednostepeno ili višestepeno, jednostrano ili obostrano, i relativnom visinom učešća, ima za posledicu pojavu sledećih mogućnosti konsolidovanja kapitala. U uslovima 100%-tnog učešća matičnog društva u kapitalu zavisnog preduzeća, konsoliduje (prebija) se, po pravilu, celina učešća matičnog preduzeća sa ukupnim sopstvenim kapitalom zavisnog preduzeća. U slučaju da u kapitalu zavisnog preduzeća učestvuju, pored matičnog preduzeća i „treći“, ali kao manjina, učešća u matičnom preduzeću konsoliduju se sa pripadajućim delom sopstvenog kapitala u zavisnom preduzeću. U slučaju indirektnog, višestepenog i obostranog učešća konsoliduju se sva učešća iz odnosa matičnog preduzeća sa zavisnim društvima i između zavisnih društava, ali se ne dozvoljava konsolidovanje učešća zavisnih društava u matično društvo.

Prebijanjem učešća matičnog preduzeća sa korespondentnim elementima sopstvenog kapitala zavisnih (pridruženih) preduzeća i uključivanje preostalih pozicija bilansa stanja zavisnih u bilans stanja matičnog preduzeća, vrši se zamena knjigovodstvene vrednosti učešća sa vrednostima imovine, prava i

obaveza zavisnih preduzeća, koje su po vrednosti jednake delu njihovog sopstvenog kapitala koji po pravu učešća pripada matičnom preduzeću. Rezultat te zamene je konsolidovani bilans, koji odražava imovinsku situaciju koncerna, kao ekonomskog jedinstva.

U postupku prebijanja učešća matičnog preduzeća sa njima pripadajućim delom sopstvenog kapitala, rezervi i neraspoređenog dobitka zavisnih preduzeća, može da se pojavi razlika, koja se pojavljuje u konsolidovanom bilansu:

- kao aktivna pozicija izravnanja, kada je knjigovodstvena vrednost čiste imovine niža od knjigovodstvene vrednosti učešća,
- kao pasivna pozicija izravnanja, kada je knjigovodstvena vrednost učešća niža od vrednosti čiste imovine, koja je nju zamenila, a koja odgovara sumi korespondentnih pozicija učešća – sopstvenog kapitala – kod zavisnih (pridruženih) preduzeća.

Aktivna pozicija izravnanja može da nastane usled:

- potcenjivanja imovinskih predmeta (aktive) zavisnih preduzeća, dok je učešće matičnog preduzeća procenjeno tačno,
- precenjivanja učešća matičnog preduzeća, kada „višak“ vrednosti učešća preko čiste imovine zavisnih preduzeća predstavlja, u stvari, skriveni gubitak sadržan u bilansu matičnog preduzeća,
- plaćanja veće cene prilikom kupovine (sticanja) učešća po osnovu očekivanja većeg prinosa.

Nasuprot aktivnoj, pasivna pozicija izravnanja može da bude uzrokovana:

- potcenjivanjem učešća matičnog preduzeća, uz istovremeno tačno procenjivanje čiste imovine zavisnih (pridruženih) preduzeća,
- precenjivanjem aktive i potcenjivanjem obaveza zavisnih (pridruženih) preduzeća, uz istovremeno tačnu procenu (vrednovanje) učešća matičnog preduzeća,
- očekivanjem nižih prinosa zavisnih preduzeća (niže stope ukamaćenja sopstvenog kapitala), usled čega su kod sticanja učešća njihove akcije matična preduzeća plaćala ispod vrednosti alikvotnog dela kapitala koji one reprezentuju.

Način konsolidovanja kapitala u čvrstoj je korelaciji, i sa tipovima složenog interesa, tj. načinom povezivanja preduzeća, pri čemu se uglavnom pravi razlika između povezanih, zajedničkih i asociiranih preduzeća.

Povezana preduzeća su u suštini takva preduzeća koja se, saglasno propisima o konsolidovanju, uključuju u godišnji zaključak koncerna kao matično i preduzeća koncerna. Za sastavljanje bilansa koncerna u pomenutom smislu važi pravilo potpunog konsolidovanja kapitala uključenih zavisnih preduzeća. Ono podrazumeva, kod 100% učešća u kapitalu zavisnih preduzeća, prebijanje pozicije „učešća u društvu kćeri“ u bilansu matičnog (nadređenog) preduzeća sa celinom sopstvenog kapitala odnosnog društva kćeri. Ako je, pak, učešće u kapitalu zavisnih društava ispod 100%, pomenuta pozicija učešća u bilansu matičnog preduzeća, prebija se sa odgovarajućim delom sopstvenog kapitala društva kćeri, dok se preostali deo ovog kapitala unosi u pasivu bilansa koncerna u sastav pozicije pod nazivom „učešća drugih preduzeća“. Sve ostale pozicije aktive i pasive iz pojedinačnih bilansa uključenih preduzeća – izuzev potraživanja i obaveza iz odnosa sa preduzećima koncerna, koje se, takođe, prebijaju – sabiraju se i iskazuju pod istim nazivima u konsolidovanom bilansu (bilansu koncerna).

Prema tome, potpuno konsolidovanje kapitala podrazumeva, u stvari, zamenu u bilansu matičnog preduzeća njemu pripadajućih učešća u kapitalu uključenih društava kćeri sa svim delovima imovine iz njihovih pojedinačnih bilansa.

Kao tipičan primer zajedničkog preduzeća ističe se slučaj kada dva preduzeća imaju zajedničku ćerku, koju su osnovali sa učešćem od po 50% i koju, shodno tome, zajednički vode. Za zajedničko preduzeće, shvaćeno u pomenutom smislu, ne važe pravila potpunog, nego srazmerno udelu, odnosno kvotnog konsolidovanja.

Jedno preduzeće je asociirano (pridruženo), ako jedno drugo preduzeće, inače članica nekog koncerna, vrši značajan uticaj na njegovu poslovnu i finansijsku politiku. Glavnim obeležjima asociiranih preduzeća smatraju se:

- ako u njegovom kapitalu učestvuje preduzeće koje je članica koncerna i kao takvo podleže konsolidovanju (uključivanju njihovog zaključka u godišnji zaključak koncerna),
- ako svoj godišnji zaključak ne uključuje u zaključak koncerna po pravilima potpunog ili kvotnog konsolidovanja,
- ako preduzeće koje učestvuje u njegovom kapitalu stvarno vrši značajan uticaj na njegovu poslovnu i finansijsku politiku.

ZAKLJUČAK

Organizaciona struktura kao fundamentalni uslov egzistiranja preduzeća na savremenim tržištima bilansirana poslovnim faktorima uzrokovana je diversifikacijom relevantnih faktora. Proces bilansiranja

uslova egzistencije preduzeća zasnovanom na adekvatnoj organizacionoj strukturi sastoji se od tri međusobno povezana i uslovljena elementa. Prvo u analizi konkurentskih snaga pokazuje se zašto su neke grane inherentno rentabilnije, ili atraktivnije od ostalih i zbog čega u tim granama raste vrednost preduzeća. Drugo, karakteristike strateške grupe i pozicija unutar nje mogu značajno da utiču na izmenu relativnog položaja preduzeća u grani i time naravno i poslovne vrednosti. Treći i poslednji korak, analiza lanca vrednosti služi za identifikaciju izvora konkurentске prednosti. Kreiranje vrednosti preduzeća apstrahuje ove činioce primenom različitih metoda i postupaka u određivanju tržišne pozicije.

LITERATURA

1. J. Ranković, Konsolidovani godišnji zaključak, Beograd, 1994
2. Van Horne J., Wachowicz J., Fundamentals of Financial Management, Prentice Hall, 2008
3. Porter M., 1996. How Competitive Forces Shape Strategy, The Dryden Press,
4. Robert F. Meigs, Walter B. Meigs, Računovodstvo, Mate, Beograd, 1999
5. Saaty, T.L.(1980) The Analytic Hierarchy Process, McGraw-Hill, New York.
6. Schroeder R. and Clark M. 2001. Accounting Theory and Analysis, University of North Carolina,

Ivan Milojević⁶²
doc. dr Milorad Zekić⁶³

ABSTRACT

To achieve the objectives of business operations, in terms of increased market instability, is crucial for the survival and success are well Prosperous conditions of existence based on an appropriate organizational structure. One of the important steps is the balancing of the factors necessary for the creation of the market position of companies within a particular industry, where very successfully be applied optimally focused SWOT analysis.

Building a sustainable competitive advantage is a long-term process, the company makes it special compared to competitive, allows him to get through the crisis and changes in business, in response to the problems that come from the market, continued successful development of existing and newly created jobs. This is achieved by appropriate organizational structure, which provides increased profitability in the industry.

Keywords: organizational structure, the company, the consolidated balance sheet.

---

⁶² Ivan Milojević, Ph.D., Full professor, Modern Business School, Belgrade, Serbia, Email: drimilojevic@gmail.com

⁶³ Milorad Zekić Ph.D., Assistant professor, School of Economics and Management Studies, Karađorđeva no. 52, Kragujevac, Serbia.

PRIBAVLJANJE I OTUĐENJE OSNOVNIH SREDSTAVA U PRIVREDI

REZIME

Finansijski lizing predstavlja specifičan oblik nabavke osnovnih sredstava. Davalac lizinga finansira nabavku sredstava od proizvođača za potrebe primaoca lizinga. Primalac lizinga za uzvrat plaća davaocu lizinga naknadu, najčešće u ratama. Lizing rata sadrži otplatu obaveze prema lizing društvu i kamatu za korišćenje finansijskih sredstava davaoca lizinga. Nabavljeno sredstvo primalac lizinga evedentira u finansijskim izveštajima kao sopstveno sredstvo koje podleže amortizaciji

Ključne reči: finansijski lizing, primalac lizinga, davalac lizinga

UVOD

Privredni subjekti mogu finansirati osnovna sredstva na različite načine: iz sopstvenih izvora, pomoćbankarskih kredita ili putem lizinga. Finansiranje nabavke putem lizinga pruža brojne prednosti. Korisnik lizinga prilikom nabavke ne plaća pun iznos nabavne vrednosti, već naknadu za zakupljeno sredstvo isplaćuje u ratama. Po isteku ugovorenog perioda, zakupac može da otkupi iznajmljeno sredstvo po znatno nižoj ceni, ili da uzme u zakup novo i savremenije sredstvo. Prednost zakupa ogleda se i u izbegavanju rizika po osnovu vlasništva nad sredstvom, kao što su gubitak ili tehničko-tehnološka zastarelost sredstva. Iz navedenih razloga, lizing postaje sve češći oblik pribavljanja osnovnih sredstava.

Lizing je ugovor kojim davalac lizinga prenosi na korisnika lizinga pravo korišćenja nekog sredstva na određeno vreme i uz odgovarajuću naknadu. Postoje dve vrste lizinga: finansijski i operativni. Osnovna razlika između finansijskog i operativnog lizinga ogleda se u prenošenju vlasništva nad predmetom lizinga na korisnika lizinga na kraju ugovorenog perioda. Kod finansijskog lizinga, vlasništvo nad predmetom lizinga prenosi se na korisnika lizinga po isteku perioda otplate, dok se kod operativnog lizinga nepodrazumeva prenos vlasništva.

1. PRIBAVLJANJE OSNOVNIH SREDSTAVA

Proces ulaganja u osnovna sredstva odvija se kroz dve posebno odvojene faze i obe su predmet knjigovodstvenog obuhvatanja. Prva faza predstavlja kupovinu kao i prijem materijalnih vrednosti dok druga faza predstavlja isplatu obaveza za nabavljenim sredstvima. Obe ove faze čine celinu procesa ulaganja novca u osnovna sredstva i ostale faktore proizvodnje. Zbog toga se kupovina tj. prijem i novčani izdatak u knjigovodstvu prikazuju paralelno. Preduzeća svoja osnovna sredstva (stvari i prava) mogu pribavljati na tri načina a to su⁶⁶:

- Kupovina
- Besplatni prijem – prijem bez naknade
- Izgradnja
- Utvrđivanje viškova pri inventarisanju

Za sva četiri pomenuta načina nabavke osnovnih sredstava isplata se može izvršiti sa: tekućeg računa; iz izdvojenih novčanih sredstava za investicije; iz odobrenih zajmova; kombinovano iz prethodnih izvora.

Za evidenciju svih osnovnih sredstava iz kojih se izuzimaju zemljišta, šume, višegodišnji zasadi i osnovna stada knjigovodstvo svakog preduzeća koristi dva paralelna računa. Na prvom od ovih paralelnih računa treba obezbediti sve neophodne podatke o nabavnoj vrednosti, dok na drugom računu treba obezbediti podatke o otpisanoj vrednosti konkretne vrste sredstava. Na osnovu ovako tačno evidentiranih paralelnih računa knjigovodstvo je u mogućnosti da obračuna i treću vrednost ovih osnovnih sredstava, a to je sadašnja vrednost.

⁶⁴ Profesor, dr Radovan Klincov, Univerzitet za poslovne studije, Jovana Dučića 23a, Banja Luka, BiH.

⁶⁵ Profesor, dr Duško Jovanović, Visoka škola za menadžment i ekonomiju, Karađorđeva 52, Kragujevac, Srbija.

⁶⁶ Milojević I., Računovodstvo, Centar za ekonomska i finansijska istraživanja, Beograd, 2010. god., str. 168.

1.1. Kupovina osnovnih sredstava

Kupovina osnovnih sredstava je najčešći oblik pribavljanja, i time se zamenjuju dotrajala sredstva i proširuju postojeći kapaciteti. Kod ulaganja u osnovna sredstva, trošak nabavke čini njihova nabavna vrednost koja obuhvata fakturnu vrednost dobavljača uvećanu za zavisne troškove nabavke (ZTN) i umanjeno za eventualni trgovinski popust i rabat. Ulaganja u osnovna sredstva putem kupovine podrazumeva :

- Kupovinu novih osnovnih sredstava
- Kupovinu korišćenih osnovnih sredstava

1) Kupovina novih osnovnih sredstava

Preduzeće može nabaviti sredstva koja se odmah mogu uključiti u upotrebu ili sredstva kojima se npr. mora prvo izgraditi postrojenje, izraditi priključak na električnu energiju ili gas, izvršiti montaža, itd.

Knjiženje kupovine novih osnovnih sredstava vrši se iz tri faze.

U prvoj fazi se zadužuju računi: Nekretnine, postojenja i oprema u pripremi za nabavnu vrednost osnovnog sredstva i zavisne troškove nabavke (ZTN), s tim što se odvojeno knjiži u stavovima navavna vrednost i ZTN, i račun PDV u primljenim fakturama, za iznos obračunatog Poreza na dodatu vrednost po propisanoj stopi. Istovremeno se odobrava račun Dobavljača za nabavnu vrednost i ZTN (odvojeno) sa PDV-om.

U drugoj fazi se zadužuju Dobavljači za nabavnu vrednost i ZTN sa PDV-om a odobrava Tekući račun ili Izvojeni akreditivi ukoliko je prethodno otvoren akreditiv, ili Dugoročni kredit, u zavisnosti od toga iz kojih sredstava je izvršena isplata.

U trećoj fazi se vrši aktiviranje tj. stavljanje u upotrebu time što se zadužuje račun Nekretnina, postrojenja i opreme a odobrava i gasi račun Nekretnina, postrojenja i opreme u pripremi za isti iznos.

2) Kupovina korišćenih osnovnih sredstava

Preduzeća mogu na tržištu kupiti i već korišćena osnovna sredstva. Vrednost korišćenih sredstava određuje ponuda i tražnja na tržištu a ne neotpisana vrednost po kojoj se vode u knjigovodstvu prodavca, pa otuda njihova kupovna tržišna vrednost može biti viša, niža ili jednaka neotpisanoj vrednosti. Ukoliko bi preduzeće kupac kao nabavnu vrednost vodilo tržišnu vrednost (vrednost po kojoj je kupilo sredstvo), bilo bi povređeno načelo jasnosti jer bi podaci o samo nabavnoj vrednosti bez podataka o otpisanoj onemogućili procenu stepena otpisanosti sredstava i moglo bi se zaključiti da se radi o novom sredstvu. Otuda pri knjigovodstvenom obuhvatanju nabavke korišćenih sredstava treba zadržati prvobitnu nabavnu vrednost kao a kupovnu vrednost treba smatrati kao neotpisanu, sadašnju vrednost.

Knjiženje korišćenih osnovnih sredstava vrši se tako što se zaduže računi: Nekretnine, postrojenja i oprema za prvobitnu nabavnu vrednost i PDV u primljenim fakturama za obračunati poren na kupovnu vrednost; a odobre računi: Dobavljači za kupovnu vrednost sa PDV-om i Ispravka vrednosti osnovnih sredstava za razliku između prvobitne nabavne i kupovne vrednosti.

Isplata prilikom ove kupovine se vrši isto kao i kod kupovine novog sredstva.

1.2. Besplatni prijem

Evidentiranje u poslovnim knjigama računovodstva u vezi sa pribavljanjem osnovnih sredstava prijemom bez naknade najčešće se javlja prilikom osnivanja preduzeća, kada osnivač besplatno obezbeđuje sredstva u obliku stvari za korišćenje. U toku poslovanja isto može doći do prijema sredstva od strane osnivača ili drugih organizacija. Prijem se vrši na osnovu ugovora koji se sklapa između preduzeća ustupaoca i preduzeća primaoca sredstava, i na osnovu odluke organa upravljanja. Prilikom prijema sredstva se moraju pregledati i proceniti a evidencija sredstava se vrši po prvobitnoj nabavnoj vrednosti. Preduzeće može primiti osnovno sredstvo po kome postoji obaveza na neotplaćeni kredit i u tome slučaju može prihvatiti i obavezu otplate duga, za šta je potrebna i saglasnot poverioca (banke).

U zavisnosti od toga da li se radi o statusnoj promeni ili donaciji, knjiženje prijema na poklon vrši se tako što zadužujemo odgovarajući račun – Nekretnine, postrojenja i oprema, za iznos nabavne vrednosti, a odobravamo odgovarajući račun – Ispravka vrednosti osnovnih sredstava, za iznos otpisane vrednosti, i račun - Ostali prihodi (ukoliko je donacija) ili Kapital (ukoliko je statusna promena), za iznos sadašnje neotpisane vrednosti.

Ukoliko preduzeće prijemom preuzima obavezu vraćanja dugoročnog ili kratkoročnog kredita, takođe će se odobriti i odgovarajući račun za preuzeti iznos.

1.3. Izgradnja osnovnih sredstava

Ulaganje u osnovna sredstva putem izgradnje za svako preduzeće predstavlja složen poslovni poduhvat i sa tehničko-tehnološkog i sa ekonomskog aspekta. Odnosni se uglavnom na izgradnju

građevinskih objekata kod kojih je pre ulaganja potrebno izvršiti proračun ekonomske opravdanosti u takvo ulaganje. Visina potrebnih novčanih sredstava određuje se na osnovu podataka sadržanih u investicionom programu i tehničkoj dokumentaciji. U odluci organa upravljanja mora biti navedena predračunska vrednost građevinskih objekata, opreme, visina troškova montaže, opreme i drugih izdataka u vezi sa izgradnjom i puštanjem u rad datog objekta, kao i izvori iz kojih su obezbeđena sredstva za finansiranje izgradnje. Pribavljanje građevinskih objekata obično se vrši:

- 1) izgradnjom u tuđoj, ili
- 2) izgradnjom u sopstvenoj režiji.

1) Izgradnja u tuđoj režiji

U izgradnji objekata pojavljuju se sledeća lica: izvođač radova – građevinsko preduzeće, investitor – organizacija za koju se radovi izvode i banka kao kreditor, ukoliko preduzeće nema dovoljno sopstvenih sredstava.

Izvođači radova obično ne raspolažu obrtnim sredstvima koja bi bila dovoljna za otpočinjanje radova, pa je običajeno avansno plaćanje (plaćanje unapred) obaveza. Obračun radova se obavlja podnošenjem situacija koje predstavljaju fakture izvođača radova. Te situacije mogu biti: privremene (obračunske), koje se podnose u toku radova, i konačne, koje se podnose po završetku radova.

Tokom izgradnje, po prijemu situacija vrši se knjiženje objekta u pripremi dok se aktiviranje sprovodi nakon dobijanja dozvole nadležnog organa lokalne samouprave o upotrebi objekta.

Knjiženje izgradnje osnovnih sredstava u tuđoj režiji sastoji se iz pet faza.

U prvoj fazi se zadužuje račun Izdvojena novčana sredstva za investicije a odobrava Tekući račun, za izdvojena sredstva unapred ukoliko je preduzeće tako planiralo.

U drugoj fazi se izplaćuje avans izvođaču radova time što se zaduži račun Avansi, ukoliko je tako ugovoreno sa izvođačpm radova, a odobri račun Izdvojena novčana sredstva za investicije, ukoliko je preduzeće prethodno izdvojilo sredstva, ili Tekući račun.

U trećoj fazi se primaju privremene i konačne situacije od izvođača radova i zadužujemo račun Investicione nekretnine u pripremi, za iznos ispostavljen prve privremene situacije a kod drugih i ostalih za iznos razlike ispostavljenih i proknjiženih prethodnih građevinskih situacija, i PDV u primljenim fakturama po odgovarajućoj stopi, a odobravamo račun Dobavljači za iznos faktura sa PDV-om.

U četvrtoj fazi isplaćujemo obavezu prema izvođaču radova, i zadužujemo Dobavljače za ukupan iznos sa PDV-om a odobravamo Avanse, Tekući račun ili Dugoročni krediti, u zavisnosti od načina plaćanja.

U poslednjoj fazi se objekat stavlja u upotrebu i zadužujemo Građevinske objekte, za ukupnu vrednost građevinskih objekata koja se aktivira, a odobravamo Investicione nekretnine u pripremi za isti iznos.

2) Izgradnja u sopstvenoj režiji

Ukoliko preduzeće ima sopstvenu opremu i kadrove, može za svoje potrebe graditi objekte pod uslovom da njihova predračunska vrednost ne prelazi limit određen zakonom. Kao izvođač radova najčešće se javlja posebna radna jedinica koja već posluje u preduzeću koje je investitog, pa se tako stiču prihodi od aktiviranja sopstvenih učinaka. S obzirom da se radi o realizaciji unutar jedne organizacije, kao prodajna cena može se priznati samo iznos izvršenih ulaganja, a ne i eventualni finansijski dobitak. U vrednost objekta ulazi i cena projektne dokumentacije kao i upotrebna dozvola i uknjižavanje objekta.

Knjiženje izgradnje u sopstvenoj režiji vrši se u četiri faza.

U prvoj fazi zadužujemo Investicione nekretnine u pripremi i PDV u primljenim fakturama, a odobravamo Dobavljače za iznos fakture sa PDV-om, čime se vrši nabavka projektne dokumentacije.

U drugoj fazi se knjiži izgradnja objekta po podacima iz pogonskog knjigovodstva i zadužuje račun Investicione nekretnine u pripremi, za iznos ukupne vrednosti objekta a odobrava račun Prihodi od aktiviranja proizvoda i usluga za sopstvene potrebe, za isti iznos.

U trećoj fazi se isplaćuje upotrebna dozvola i zadužuje račun Investicione nekretnine u pripremi a odobrava Tekući račun.

U četvrtoj fazi se objekat stavlja u upotrebu i zadužuje račun Građevinski objekti a odobrava račun Investicione nekretnine u pripremi za ukupnu vrednost objekta.

1.4. Utvrđivanje viškova pri inventarisanju

Popisom osnovnih sredstava na kraju poslovne godine ili prilikom vanrednog popisa u toku godine, moguće je utvrditi da se određena osnovna sredstva nalaze u upotrebi, a da nisu iskazana u knjigovodstvu osnovnih sredstava. Takva sredstva se naknadno iskazuju u knjigovodstvu, na osnovu zapisnika popisu, po vrednostima utvrđenih procenom od strane stručne komisije. Procenom se utvđuje nabavna i otpisana vrednost, i po procenjenoj vrednosti se iskazuju osnovna sredstva u knjigovodstvu.

Višak osnovnih sredstava vrši se zaduženjem računa Osnovna sredstva, za procenjenu nabavnu vrednost, a odobravaju računi: Ispravka vrednosti osnovnih sredstava, za procenjenu otpisanu vrednost i Viškovi, za iznos razlike između procenjene nabavne i otpisane vrednosti.

2. OTUĐENJE OSNOVNIH SREDSTAVA

Preduzeća mogu otuđiti osnovna sredstva na sledeće načine⁶⁷:

- Prodajom
- Besplatnim ustupanjem
- Rashodovanjem (otpisom)
- Utvrđivanjem manjkova pri inventarisanju

U svakom od ovih slučajeva mora postojati odluka organa upravljanja kao dokument na osnovu kojeg se osnovna sredstva isknjižavaju iz evidencije. Uz odluku treba da postoji i faktura, ako se sredstvo prodaje, ili zapisnik o prodaji rashodovanog sredstva. Osnovna sredstva se izbacuju iz upotrebe najčešće zbog njihove fizičke istrošenosti ili tehničke odnosno ekonomske zastarelosti. Osnovna sredstva koja se nalaze van upotrebe i koja su neupotrebljiva, na osnovu organa upravljanja mogu se: prodati, ustupiti bez naknade ili otpisati.

2.1. Prodaja osnovnih sredstava

Preduzeće može prodati osnovno sredstvo drugom pravnom licu, po ceni koja je:

- jednaka neamortizovanoj vrednosti,
- manja od neamortizovane vrednosti, ili
- veća od neamortizovane vrednosti.

Ako je prodajom postignuta prodajna cena veća od njegove sadašnje vrednosti, javlja se pozitivna razlika, koja za preduzeće predstavlja kapitalni dobitak koji se klasifikuje kao ostali prihod na računu 670 – Dobici od prodaje nematerijalnih ulaganja, nekretnina, postrojenja i opreme. Ukoliko je postignuta prodajna cena niža od njegove sadašnje vrednosti, javlja se negativna razlika, koja se iskazuje kao ostali rashod na računu 570 – Gubici po osnovu rashodovanja i prodaje nematerijalnih ulaganja, nekretnina, postrojenja i opreme.

Knjiženje prodaje osnovnih sredstava u poslovnim knjigama preduzeća vrši se iz dve faze.

U prvoj fazi se zadužuju računi: Kupci, za iznos prodajne vrednosti sa PDV-om, Ispravka vrednosti osnovnih sredstava, za iznos otpisane vrednosti i Gubici po osnovu rashodovanja i prodaje nematerijalnih ulaganja, nekretnina, postrojenja i opreme, ukoliko je prodajna cena manja od neamortizovane (sadašnje) vrednosti i Dugoročni krediti, ukoliko se na osnovu ugovora ustupa obaveza otplate dugoročnog kredita. Istovremeno se odobravaju računi: Osnovna sredstva, za iznos nabavne vrednosti osnovnih sredstava, PDV u izdatim fakturama, za iznos PDV-a i Dobici od prodaje nematerijalnih ulaganja, nekretnina, postrojenja i opreme, ukoliko je prodajna cena veća od neamortizovane vrednosti.

U drugoj fazi se knjiži naplata potraživanja tako što se zaduži račun Tekući račun a odobro račun Kupci, za iznos naplaćenog potraživanja

2.2. Besplatno ustupanje

Preduzeće obično besplatno ustupa sredstva koja su upotrebljavana, ali ne i amortizovana u potpunosti. To preduzeće nema obavezu nadoknađivanja neamortizovane vrednosti ukoliko ga je ustupilo drugom preduzeću na korišćenje, ali može preneti obavezu otplate dugoročnog kredita.

Knjiženje besplatnog ustupanja se vrši se zaduženjem računa: Ispravka vrednosti osnovnih sredstava, za iznos otpisane vrednosti, Ostali rashodi, za iznos koji predstavlja razliku između nabavne i otpisane vrednosti uvećanu za PDV, i račun Dugoročni krediti, ukoliko je ustupljena obaveza otplate kredita; a odobrenjem računi: Osnovna sredstva za iznos nabavne vrednosti sredstva i PDV u izdatim fakturama, za iznos PDV-a koji se obračunava na iznos rashoda.

2.3. Rashodovanje osnovnih sredstava

Rashodovanje ili likvidacija osnovnih sredstava predstavlja postupak izbacivanja iz upotrebe konkretnih osnovnih sredstava, zbog fizičke dotrajlosti, tehničke i moralne zastarelosti i sl. jer sredstva postaju neupotrebljiva. Mogu se rashodovati potpuno otpisana i delimično otpisana sredstva.

⁶⁷ Milojević I., Računovodstvo, Beograd 2010. god., str. 174.

Knjiženje rahodovanja se vrši tako što se zaduže računi: Ispravka vrednosti osnovnih sredstava, za iznos otpisane vrednosti, i Gubici po osnovu rashodovanja, ukoliko se rahoduje delimično otpisano sredstvo, a odobri račun Osnovna sredstva, za iznos nabavne vrednosti.

2.4. Manjkovi osnovnih sredstava

Manjak predstavlja oblik otuđenja imovine i zbog toga ona treba da se isknjiži iz finansijskih izveštaja. Može se utvrditi redovnim ili vanrednim popisom, a nakon toga je potrebno isknjižiti osnovno sredstvo. Manjak se knjigovodstveno ovuhvata u visini sadašnje vrednosti, na šta se obračunava i PDV. Za nastali manjak se može teretiti lice za koje se dokaže da je uticalo na nastanak manjka, teretiri konto rashoda preduzeća ili deo na teret lica a ostatak na teret preduzeća.

Knjiženje manjkova se vrši tako što se zaduže računi: Ispravka vrednosti osnovnih sredstava, za iznos otpisane vrednosti sredstva, i Manjkovi, za iznos razlike između nabavne i otpisane vrednosti sredstava uvećane za PDV, ukoliko je manjak pripisan rashodima preduzeća, ili Potraživanja od zaposlenih, za iznos razlike između nabavne i otpisane vrednosti sredstava uvećane za PDV, ukoliko je manjak pripisan na teret odgovornog lica; a odobre računi: Osnovna sredstva, za iznos nabavne vrednosti, i Obaveze za PDV, za iznos PDV-a obračunat na razliku između nabavne i otpisane vrednosti.

3. ZAKLJUČAK

Računovodstveno obuhvatanje nabavke osnovnih sredstava putem finansijskog lizinga slično je knjiženju nabavke sredstava na kredit. Prednosti lizinga u odnosu na kredit su brža realizacija procesa finansiranja, niže kamatne stope, manje garancije (predmet lizinga je sredstvo osiguranja) i poreske olakšice (obračunata amortizacija smanjuje oporezivi profit).

Korisnik lizinga priznaje sredstvo, koje je predmet lizinga, kao imovinu i kao obavezu u bilansu stanja, iako formalno nije vlasnik sredstva. Naknada koju korisnik lizinga plaća davaocu lizinga sadrži nabavnu vrednost sredstva i kamatu. Naknada se isplaćuje u ratama, najčešće mesečno. Isplatom poslednje rate, korisniklizinga postaje vlasnik sredstva.

LITERATURA

1. Ćirović R., (2007) PDV na finansijski i operativni lizing, Privredni savetnik, Beograd, Savez računovona i revizora Srbije
2. Grupa autora, (2007) Priručnik o primeni kontnog okvira u skladu sa MRS/MSFI, Beograd, Savez računovona i revizora Srbije
3. Milojević I., Računovodstvo, Centar za ekonomska i finansijska istraživanja, Beograd, 2010.
4. Petrović Z, Rakočević ..., (2004) Priručnik za primenu MRS, Beograd, IPC
5. Stojanović, R., (2007) Finansijsko izveštavanje, Beograd, Savez računovona i revizora Srbije
6. Stojanović R, Čanak J, Škobić Z., (2006) Računovodstvene politike, Beograd, Savez računovona i revizora Srbije
7. Tatić I., (2006) Ugovor o lizingu kao način finansiranja nabavke opreme, VI seminar – Primena

Prof. dr Radovan Klincov⁶⁸

Prof. dr Duško Jovanović⁶⁹

ABSTRACT

Financial leasing represents a specific form of purchasing fixed assets. The lessor finances the purchase of assets from a manufacturer for the lessee's needs. The lessee in turn pays a rent to the lessor, usually divided into installments. A leasing installment consists of paying the principal to the leasing company as well as the interest for using the funding. The purchased assets are registered in the lessee's financial reports as their asset which is to be amortized.

Key words: financial leasing, lessee, lessor.

⁶⁸ Radovan Klincov Ph.D., Full professor, University of Business Studies, Jovana Dučića no. 23a, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina.

⁶⁹ Duško Jovanović Ph.D., Full professor, School of Economics and Management Studies, Karađorđeva no. 52, Kragujevac, Serbia.

Uputstvo za autore radova za časopis "ODITOR"
CENTRA ZA EKONOMSKA I FINANSIJSKA ISTRAŽIVANJA

NASLOV RADA
(u najviše dva reda)

OPŠTE NAPOMENE: Časopis "ODITOR" sadrži originalne naučne radove, pregledne članke kao i saopštenja iz svih oblasti menadžmenta, finansija i prava (čiji podnaslov glasi: menadžment, finansije i pravo).

Rukopis rada je potrebno pripremiti po ugledu na tekst ovog uputstva i tako olakšati pripremu za štampu, a sebi uštedeti naknadne izmene i dorade.

Rukopis rada, na srpskom jeziku, pisano fontom Arial šalje se na recenziju bez prve strane na kojoj su označena imena autora. Tekst mora biti logičan, jasan i jezički čist i bez slovnih grešaka.

Stavovi izneti u tekstu objavljenom u časopisu predstavljaju isključivo mišljenje autora i isključivo su u odgovornosti autora.

Rezime: Tekst rezimea mora biti napisan u veličini do 100 reči. Rezime sadrži: osnovni pregledni tekst i ključne reči, rezime je potrebno prevesti na engleski jezik.

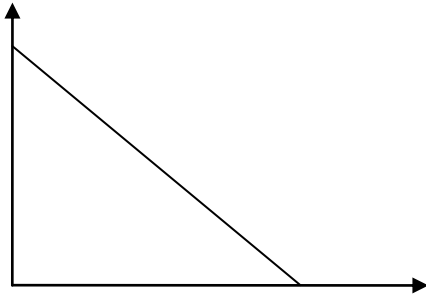
Ključne reči: Uputstvo, rad, veličine od 3 do 5 reči.

Priprema rukopisa:

- Prva stranica rada rezervisana je samo za podatke o autorima, rad se piše tek od druge strane. Podaci o autorima priloga čine njihova naučna i akademska zvanja i naziv institucija (preduzeća) u kojoj su zaposleni, pišu se ispod naslova na prvoj strani i slovima veličine 12;
- Radovi ne smeju biti duži od 12 kucanih strana, uključujući tekst, slike, grafikone, tabele i ostale priloge. Rukopisi se kucaju proredom 1 na papiru formata A4. Leva, desna, gornja i donja margina treba da budu široke 2,0 santimetara;
- U časopisu se objavljuju samo stručni i naučni radovi koje recenzenti preporuča za štampu;
- Naslov rada na srpskom jeziku piše se na sredini druge strane, dva proreda od gornje margine, veličine slova 14 (**boldovano**);
- Rezime i apstrakt pišu se u prostoru koji je 2,0 santimetara odmaknut od leve i desne margine, kurzivom (*italic*) i veličinom slova 10 na gore navedeni način;
- Ključne reči treba da ukazuju na problematiku istraživanja u radu. Treba ih navesti azbučnim redom i odvojiti zapetama;
- Novi red se uvlači i odvaja od prethodnog pasusa za prored 1 (single);
- Podnaslov pisati veličinom fonta Arial 12;
- Rad kucati proredom od 1, a margine poravnati (Justified). Preporučuje se font Arial veličine 10;
- Ukoliko se pojavi potreba za dodatnim uputstvima i objašnjenjima u radu ili pozivanje na literaturu, navodi se u fusniči koje se numerišu arapskim brojevima;
- Strane se numerišu na sredini u donjem delu strane,
- Šeme, grafikoni, pregledi i tabele moraju imati broj i legendu;
- Jednačine u tekstu pisati numeričkim oznakama na sredini teksta, npr:

$$P = \frac{Ic*\sqrt{Q}}{\int M-W}$$

- Slike prikazivati na sledeći način, npr:

Slika 1. Naziv

Tabele:

- Tabele treba označiti arapskim brojevima. Naslov tabele treba da objašnjava njen saržaj;
- Za tabele za koje su podaci preuzeti od stručnog izvora navesti na dnu tabele izvor i godinu za koju su podaci uzeti;
- Napomene treba naznačiti ispod izvora podataka;
- Na odgovarajućem mestu u tekstu na koji se odnosi navodi se broj tabele;

Literatura:

- Literatura se u tekstu navodi na dnu stranice u fusnoti (autor, naziv izvora, izdavač, godina izdanja i broj strane);
- Spisak literature se daje na kraju rada azbučnim (abecednim) redom kao na primer:
  1. Fridman M., Teorija i monetarna politika, Rad, Beograd, 1973,
  2. Milovanović S., Carić M., Makroekonomija, Univerzitet „Privredna akademija“, Novi Sad, 2007;
- Reference u tekstu treba da uključe prezimena autora i godinu izdanja. U slučajevima kada postoje dva autora treba ih oba navesti, dok u slučaju da postoje tri do pet autora potrebno je navesti prvog autora i naznačiti sa dr. ili latinskom skraćenicom: „at al.“. Kada postoji pet i više autora izvora potrebno je umesto njihovih prezimena napisati „grupa autora“;
- Internet adrese potrebno je navesti kompletno u originalnim nazivu.

Napomena:

Radove slati na sledeće načine:

- Elektronskom poštom na e-mail: cefibeograd@gmail.com ili cefi@cefi.edu.rs
- Poštom: Centar za ekonomska i finansijska istraživanja, za časopis “ODITOR”, Bulevar Mihajla Pupina 10g/Vp 50, 11070 Novi Beograd

Za potrebne informacije javite se na kontakt telefon: 0612475044.

Radove je potrebno dostaviti redakciji časopisa u elektronskoj formi u formatu za Microsoft Word (*.doc).